

Er minoriteter i Norge tilstrekkelig vernet mot å bli diskriminert av virksomheter som tilbyr varer og tjenester?

Kandidatnr: 367

Veileder: Ragnhild Helene Hennum

Leveringsfrist: 25. november

Til sammen 17858 ord

28.11.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>4</u>
1.1	METODE OG AVGRENSNINGER	5
1.1.1	METODE.....	5
1.1.2	AVGRENSNINGER.....	7
1.2	RASISMENS HISTORISKE RØTTER.....	8
1.3	HVA ER RASISME?	9
1.4	DISKRIMINERING I NÆRINGSVIRKSOMHET	10
1.5	KORT OM OPPBYGNINGEN AV OPPGAVEN	11
<u>2</u>	<u>GJELDENDE RETT</u>	<u>12</u>
2.1	STRAFFELOVEN § 349A BLIR TIL	13
2.2	STRAFFELOVEN § 349A, HVA RAMMER DEN?	13
2.3	OPPSUMMERING	18
2.4	STRAFFELOVEN § 48A	19
2.5	FNS RASEDISKRIMINERINGSKONVENSJON	19
2.6	ALKOHOLLOVEN OG SERVERINGSLOVEN.....	20
2.6.1	ALKOHOLLOVEN.....	21
2.6.2	SERVERINGSLOVEN.....	22
2.7	MENNESKERETTIGHETSKONVENSJONENE	23
2.8	EU – DIREKTIVENE.....	23
2.9	OPPSUMMERING	24
<u>3</u>	<u>PRAKTISERINGEN AV STRAFFELOVEN § 349A I PERIODEN 1995-2005</u>	<u>25</u>
3.1	ANTALL ANMELDELSER, STATISTIKK FOR NORGE	25
A)	25
3.2	DET REELLE ANTALL TILFELLER AV DISKRIMINERING.....	26
3.3	ANTALL RETTSAVGJØRELSER OG VEDTATTE FORELEGG	26
3.4	ET KORT SAMMENDRAG AV RIKSADVOKATENS PUBLIKASJON 2002	27
3.5	SAK NR.1: BOLIGFORMIDLERKJENNELSEN	29
3.6	SAK NR. 2: TORGGATA BAR & NATTKLUBB, SOM DREV UTESTEDET VALENTINOS	31

3.7	SAK NR. 3: FORETAKET SAGANA AS SPARKS OG FIRE ANDRE TILTALTE	32
3.7.1	OPPSUMMERING.....	34
3.8	UNDERSØKELSE AV ETTERFORSKNINGSDOKUMENTER FRA OSLO POLITIDISTRIKT... 35	
3.8.1	OPPSUMMERING.....	37
<u>4</u>	<u>EN REDEGJØRELSE FOR SVERIGES LOVBESTEMMELSER SOM RAMMER DISKRIMINERING I NÆRINGSVIRKSOMHET</u>	<u>38</u>
4.1	BROTTSBALKEN § 9	39
<u>5</u>	<u>EN UNDERSØKELSE AV PRAKSIS I SVERIGE</u>	<u>40</u>
5.1	ANTALL ANMELDELSER ETTER BROTTSBALKEN § 9.....	40
5.2	ANTALL SAKER FOR DOMSTOLENE I SVERIGE	41
5.2.1	NJA: 1976 s. 489	42
5.2.2	NJA: 1985 s. 226	42
5.2.3	NJA: 1996 s. 768	43
5.2.4	NJA: 1999 s. 556	44
5.3	OPPSUMMERING	45
5.4	NY LAG MOT ETNISK DISKRIMINERING	46
<u>6</u>	<u>KOMMENTAR VEDRØRENDE FORSKJELLENE I NORGE OG SVERIGE.....</u>	<u>47</u>
<u>7</u>	<u>VEIEN FREMOVER</u>	<u>48</u>
7.1	LOV OM FORBUD MOT DISKRIMINERING PÅ GRUNN AV ETNISITET,RELIGION MV.	49
<u>8</u>	<u>OPPSUMMERING OG KONKLUSJON</u>	<u>51</u>
<u>9</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>53</u>
<u>10</u>	<u>VEDLEGG</u>	<u>ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.</u>

1 Innledning

Oppgavens tema er diskriminering i næringsvirksomhet. Norge har blitt et multikulturelt samfunn, noe som har ført til at vi har fått kebab-vogner, indiske restauranter, punjab-fashion og grønnsaksbutikker. Dette mangfoldet setter de fleste pris på. "Våre nye landsmenn" derimot, slipper ikke like lett til i alle sammenhenger, for eksempel på boligmarkedet og arbeidsmarkedet. Mange opplever også å bli nektet tilgang på varer og tjenester, hyppigst skjer dette i serveringsbransjen. Andre eksempler er minoriteter som blir nektet å leie bil eller nektet hjelp av et forvaltningsorgan. Formålet med oppgaven er å undersøke om minoriteter har et tilstrekkelig rettslig vern mot å bli diskriminert av dem som tilbyr varer og tjenester. Bestemmelsen som rammer diskriminering i næringsvirksomhet er straffeloven § 349a¹ vil være i hovedfokus. Det er straffbart etter bestemmelsen i ervervsmessig eller lignende virksomhet å nekte en person varer eller tjenester på grunn av dennes hudfarge, rase, etniske opprinnelse, trosbekjennelse eller homofile legning. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil seks måneder. Bestemmelsen omtales for enkelthetens skyld heretter som "strl. § 349a".

Det å akseptere, forstå og sette pris på annerledeshet kan være problematisk for mange, både når det gjelder religion, hudfarge, væremåter og legning. En vellykket integrering av innvandrere, vil avhenge av hvordan de blir tatt i mot i det landet de kommer til. Hvordan innvanderne klarer å tilpasse seg vil også være av betydning. Det er en vekselvirkning her, men innvanderne vil ofte være mer sårbare og er avhengige av en god mottakelse i Norge. Utfordringer og vanskeligheter knyttet til innvandring og integrering blir for øvrig hyppig diskutert i politikken og er et aktuelt tema i verden i dag. Opptøyene i Frankrike den siste tiden er et eksempel på problemer som kan oppstå når integreringen av personer med innvandrerbakgrunn mislykkes. For enkelthetens skyld blir samlebetegnelsen "innvandrere" brukt fremover i oppgaven. Jeg refererer da til nordmenn med en annen etnisk opprinnelse enn norsk, hovedsakelig de "ikke-

¹ Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr.10, § 349a

vestlige” innvandrerne. Jeg har valgt å gjøre dette selv om ”innvandrere” egentlig er et vidt begrep. Bakgrunnen for valget er at det er disse persongruppene som oftest blir utsatt for diskriminering. På den måten har jeg også kunnet forholde meg til samme begrep gjennom hele oppgaven.

Den faglige og teoretiske tilnærmingen er både rettsdogmatisk og rettssosiologisk, noe jeg allerede har antydnet. Første del av oppgaven inneholder en gjennomgang av gjeldende rett, mens andre del består av en undersøkelse av hvordan lovverket har fungert i praksis. Den sistnevnte tilnærmingen retter seg mot anvendelsen av straffeloven § 349a. Oppgaven inneholder også en undersøkelse av hvordan Sverige har gått frem for å bekjempe diskriminering i næringsvirksomhet. Formålet med sammenligningen har vært å undersøke om de har gjort ting på en annen måte enn oss, slik at vi kanskje kan lære noe av dem.

1.1 Metode og avgrensninger

1.1.1 Metode

Ved fremstillingen av gjeldende rett, har jeg benyttet meg av den ordinære rettskildelære. I innledningen kalte jeg dette for en rettsdogmatisk tilnærming til stoffet. Ved en slik tilnærming tolker og sammenholder man lovtekst, forarbeider, dommer og andre rettskilder for å komme frem til den endelige rettsregel. Lovens ordlyd er enkelte ganger så klar og tydelig, at bruken av andre rettskildefaktorer i praksis blir begrenset. Strl. § 349a kan tjene som et eksempel på en bestemmelse som ikke byr på mye tolkningstvil, men en lovtekst er sjelden helt klar, noe vi vil se i avsnittene nedenfor. Jeg går ikke nærmere inn på innholdet i rettskildelæren enn dette, men har brukt den som metode i avsnittene om gjeldende rett.

Som nevnt innledningsvis er målet med oppgaven å konstatere om innvandrere er tilstrekkelig vernet mot diskriminering. For å få til dette har jeg brukt en annen metode enn den juridiske metoden nevnt over, nemlig empirisk metode. Dette er en vitenskapelig metode hvor man oppnår kunnskap ved å bygge på egne erfaringer,

undersøkelser eller eksperimenter. I oppgaven har jeg fått tak i og undersøkt anmeldelsesstatistikk og jeg har sett på om anmeldelsene har ført frem. Jeg har også gjennomgått rettsavgjørelser og annet materiale som et ledd i å få svar på oppgavens problemstilling. Andre undersøkelser har bestått i å sende spørreskjemaer elektronisk til innvandrersorganisasjoner. Jeg kontaktet fire forskjellige og fikk svar fra to. I skjemaene spurte jeg om de selv eller innvandrere de er i kontakt med har opplevd mye diskriminering på utesteder og om hva de trodde var grunnene til dette. Jeg spurte også om antallet anmeldelser var reelle tall i forhold til antallet tilfeller av diskriminering. Andre empiriske undersøkelser har bestått i søk etter avisartikler på nettet som handler om "utestedsdiskriminering". Artikkelen har vært med på å gi svar på omfanget, hvem som diskriminerer, hva som er årsaken osv. Jeg har gjort en del for å undersøke hva som er grunnen til at så få saker fører frem. I den sammenheng har jeg gått gjennom en rapport skrevet i 2002 av et arbeidsutvalg oppnevnt av Riksadvokaten². Deres mandat var å undersøke om politiets og påtalemyndighetens behandling av saker anmeldt etter strl. § 349a i perioden 1997-2000 var tilfredsstillende. Det var også behov for å undersøke om praksisen hos politiet hadde endret seg etter at rapporten forelå, derfor har jeg også undersøkt etterforskningsdokumenter fra perioden 2001-2005. Disse dokumentene fikk jeg innsyn etter en lengre søkerunde hvor Riksadvokaten tilslutt innvilget innsyn etter anbefaling fra Rådet for taushetsplikt og forskning i forvaltningen. Jeg konsentrerte meg kun om saker fra Oslo politidistrikt. Den praktiske gjennomføringen besto i at jeg fikk lese gjennom sakene ved Grønland politistasjon i løpet av noen dager. Det dreide seg om i alt 34 anmeldelser etter strl. § 349a, som kom inn i perioden 2001-2005. På grunn av vilkår satt av Rådet for taushetsplikt og forskning og bestemmelsen i forvaltningsloven § 13e, annet og tredje ledd, har jeg anonymisert alle personidentifiserende opplysninger. Metodisk sett har jeg gått frem stort sett på samme måte når det gjelder Sverige. Forskjellen er at de empiriske undersøkelsene har vært både flere og større i forbindelse med praktiseringen av lovverket i Norge.

² Riksadvokatens publikasjoner nr. 4/2002

1.1.2 Avgrensninger

Rasisme og diskriminering foregår på mange arenaer og i forskjellige former. Lovbestemmelsene som rammer tilfeller av dette er også spredt i lovverket. I denne oppgaven tar jeg kun for meg diskriminering/forskjellsbehandling som utøves av virksomheter som tilbyr varer eller tjenester. Straffebestemmelsene som regulerer rasistiske ytringer og straffeskjerpelse ved tilfeller av rasistisk motivert vold, jfr. strl. § 135a og strl. § 232 kommenteres ikke nærmere. Det samme gjelder diskriminering på arbeidsmarkedet, jfr. arbeidsmiljøloven § 54b³. Diskriminering på boligmarkedet kommenteres kort, men de nye bestemmelsene som nå finnes rundt i forskjellige deler av boliglovgivningen kommenteres ikke nærmere. Diskriminering på grunn av kjønn eller handikap går jeg heller ikke inn på i oppgaven. Homofil legning er en av grunnene som er oppregnet i strl. § 349a og det er i utgangspunktet straffbart å diskriminere noen på dette grunnlag. Men diskriminering i næringsvirksomhet på grunn av legning er noe man sjelden hører noe om. Det er stort sett innvandrere som opplever problemer på dette området. Homofile opplever nok i større grad problemer i arbeidslivet og gjennom hets eller nedsettende bemerkninger. Videre har jeg begrenset undersøkelsen til å omfatte anmeldelsesstatistikk og praksis fra elleve år tilbake og frem til i dag. Norge har hatt straffeloven § 349a i 35 år, men det har bare vært mulig å skaffe statistikk fra 1995 og frem til i dag. Etter min mening vil likevel en elleve års periode gi et godt bilde av hvordan bestemmelsen har fungert i praksis. I oppgaven fokuseres det i størst grad på diskriminering som foregår i serveringsbransjen selv om diskriminering også foregår på andre arenaer. Grunnen til det er at det er her innvandrere møter på mest problemer. Dette går frem av oppgaven, kanskje spesielt i avsnittet hvor jeg gjennomgår etterforskningsdokumenter knyttet til strl. § 349a- saker. En annen avgrensning går ut på at jeg bare har undersøkt saker fra Oslo politidistrikt. Det ville ikke vært tid eller mulighet til å gjennomgå saker fra hele landet. Det kunne nok vært interessant å gjøre det for eksempel for å få belyst eventuelle forskjeller. På den annen side er Oslo landets største politidistrikt og området har også landets største innvandringsbefolkning. I

³ Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. av 4. februar 1977 nr. 4

tillegg var hele landet inkludert i undersøkelsen foretatt av arbeidsutvalget utnevnt av Riksadvokaten.

Jeg mener det hører med i en oppgave som denne å si litt om rasismens historiske røtter, hva rasisme er og hvorfor den finnes. Det samme gjelder en definisjon av begrepene ”diskriminering” og ”diskriminering i næringsvirksomhet”. De neste avsnittene handler om disse temaene.

1.2 Rasismens historiske røtter

Fra 1400-tallet og utover erobret europeiske land andre deler av verden, gjorde områdene til kolonier, hentet ut verdier og styrte landene og menneskene som det passet dem. Dette var noe som bidro til en følelse av at europeere var "bedre" enn andre mennesker⁴. Ideene om "oss" og "de andre" er ideer som har eksistert svært lenge.

Begrepet og fenomenet rasisme har også sammenheng med innføringen av begrepet rase. På slutten av 1700-tallet hevdet en tysk lege ved navn Johann Friedrich Blumenbach at det fantes forskjellige menneskeraser. Han delte Homo Sapiens inn i fem raser, hvor den hvite rase var standarden, mens de fire andre var underlegne. De fire andre rasene hadde utviklet seg fra den hvite rase, men var degenererte. De var derfor fysisk og psykisk svakere enn den hvite rase. I følge Blumenbach var grunnen til dette dårligere klimaforhold. Slike tanker ble også importert til Norge mot slutten av 1800-tallet⁵. En gjengivelse av noe den svenske vitenskapsmannen Linné skrev om de forskjellige rasene på 1700-tallet er illustrerende⁶:

”Europaeus albus: Gløgg, oppfinnsom, hvit, sangvinsk*. Styrt av lover.

Asiaticus luridus: Gjerrig, gulaktig, melankolsk. Styrt av folkemeningen.

Afer niger: Utspekulert, lat, likegyldig, svart, flegmatisk. Styrt av den lunefulle viljen til sine enevoldsherskere.”

(**sangvinsk*, livlig, sorgløs; lettlivet, optimistisk)⁷

⁴ Lunde 2002

⁵ Moen 2004, s.32

⁶ Fagerhus 2003

⁷ www.caplex.net

Rase er et kjent begrep, men i de senere år mener enkelte å ha påvist at det ikke er grunnlag for å operere med ulike raser. Grunnen til dette er at det hele tiden foregår blanding mellom ulike folkeslag og grupperinger, og at denne blandingen mellom de ulike "rasene" er tilfeldig. Det er også slik at ulikhetene innenfor en "rase", kan være like store og kanskje større enn ulikhetene mellom de forskjellige "rasene"⁸. Uttrykket "rase" vil forøvrig gå ut av oppregningen i §§ 349a og 135a på nyåret. Begrunnelsen er særlig at uttrykket "rase" er belastet og bør unngås i lovgivningen, jfr. forarbeidene til ny lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion m.v.⁹. Uttrykket vil ikke erstattes med noe annet. Men uttrykket rase er et godt innarbeidet begrep og vil nok fortsatt brukes lenge fremover.

1.3 Hva er rasisme?

Rasisme blir ofte betegnet som et menneskesyn eller et sett av holdninger som bygger på den oppfatning at visse raser eller grupper av mennesker er andre overlegne¹⁰. Felles for alle former for rasisme er at man deler folk i grupper, for så å tillegge *hele* gruppen verdier, egenskaper eller væremåter, ut fra hva enkelte i disse gruppene foretar seg eller på bakgrunn av noe som kan ha blitt hauset opp i media¹¹. Ofte har ikke antagelsene grunnlag i virkeligheten, de bygger på uvitenhet, gjetning eller rykter om en spesiell folkegruppe. I forbindelse med begrepet rasisme er det først og fremst negative egenskaper det er snakk om. I følge Moen definerer Ottar Brox begrepet rasist slik: "Folk som tillegger etnisk definerte grupper negative egenskaper, og som åpent gir uttrykk for slike holdninger" eller "folk som reagerer emosjonelt negativt på medlemmer av visse etniske grupper, men uten å gi uttrykk for slike følelser"¹².

Eksempler på rasistiske uttalelser kan være: "alle sigøynere stjeler", "innvandrerne tar jobbene fra oss" eller "pakkiser er kriminelle og kjører rundt i dyre biler". Ordtaket "Du

⁸ Moen 2004, s. 32-33

⁹ Ot.prp.nr.33 (2004-2005), kap. 17.2.4 og 17.1.6.4

¹⁰ Bokmålsordboka

¹¹ Lunde 2002

¹² Moen 2004, s. 34- 35

må ikke skjære alle over en kam” passer godt her. Men det er ikke bare innvandrere som blir utsatt for inndeling. Vi snakker om samer, nordlendinger, blondiner, nerder, homser, sosser, kriminelle og bolere og tillegger disse gruppene forskjellige egenskaper. Dette er en naturlig måte å forenkle verden på og må til en viss grad tolereres. Problemet oppstår når enkelte tror at alle i en slik gruppe er like, at de ser ned på dem av den grunn, utøver vold mot dem eller stenger dem ute fra samfunnslivet. Det finnes også ekstreme eksempler på rasisme som er satt i system. Hitler gjorde det under annen verdenskrig da han og nazistene i Tyskland snakket om ”untermensch” og ”judenschwein”. Andre eksempler er Ku Klux Klan i USA og apartheid- systemet i Sør-Afrika.

Professor Anders Bratholm har i sin artikkel ”Minoritetsvern for enkeltindivider”¹³ vist til noe som er skrevet av en psykiatriprofessor ved navn Leo Eitinger angående rasisme. Eitinger peker på at det vi er kjent med og vant til, gir oss en følelse av trygghet. Like sikker er den motsatte erfaring, at mange reagerer med en viss frykt eller engstelse overfor det ukjente. Dette er en iboende forsvarsmekanisme som er til stede i alle mennesker i større eller mindre grad. På grunn av dette, vil minoriteter som av utseende, atferd eller holdninger er svært annerledes enn majoriteten, lett bli møtt med skepsis eller utrygghet og i verste fall aggresjon og hat. Det er et faktum at personer som har en helt annen kulturbakgrunn og i tillegg har en annen hudfarge er de som opplever mest rasisme og diskriminering. Men Eitinger, som Bratholm refererer til, har også gode nyheter, nemlig at det er mulig for oss mennesker å innvirke på det som fører til frykt og utrygghet. Fremgangsmåten, som er den samme som ved overvinning av all frykt, er at man eksponerer seg for disse ”andre”.

1.4 Diskriminering i næringsvirksomhet

Begrepet diskriminering betyr forskjellsbehandling. Ikke all forskjellsbehandling er diskriminering. Det begrepet sikter til er forskjellsbehandling som ikke er saklig begrunnet. Hvis noen for eksempel behandler en person dårligere enn en annen på grunn av hans hudfarge i en ellers helt lik situasjon, kaller man det diskriminering, eventuelt rasediskriminering. Folk diskrimineres av mange forskjellige grunner: fordi de har et

¹³ Bratholm. JV. 1981, s. 431

handikap, fordi de er kvinner, fordi de er tjukke, fordi de er gamle, fordi de er rare osv. Når det gjelder strl. § 349a, er diskrimineringsgrunnene som er listet opp der følgende: Trosbekjennelse, rase, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse og homofil legning. Å forskjellsbehandle noen på disse grunnlag er derfor straffbart. Når det gjelder diskriminering i næringsvirksomhet, som er tema i oppgaven, betyr det at noen blir nektet den tilgangen på varer og tjenester som andre får. En person kan bli nektet å kjøpe det en butikk selger eller å benytte seg av tjenestene fra en bedrift. Årsaken til det kan være personens etniske opprinnelse, hudfarge, trosbekjennelse eller legning. Når en innvandrers blir diskriminert av en eller annen virksomhet, er det ikke alltid det ligger motiver som hat og frykt bak (den rasistiske) diskrimineringen, men isteden økonomiske interesser eller andre typer motiver. Ved såkalt "utestedsdiskriminering", hender det ofte at både eier og noen av dørvaktene er av utenlandsk opprinnelse. Årsaken til "utestedsdiskrimineringen" har i avisartikler vært oppgitt å være at eierne er redd for ryktet og inntjeningen på stedet hvis for mange innvandrere slipper inn på stedet. Enkelte utesteder er av den oppfatning at hvis det blir for mange innvandrere på utestedet, risikerer stedet at etnisk norske nordmenn ikke kommer. Andre grunner som er oppgitt er at innvandrere lager mer bråk. Dette at mange utesteder skal være hippe og trendy ligger i tiden, og er sannsynligvis også en grunn til at enkelte utesteder ikke slipper inn innvandrere. Visse nasjonaliteter blir ikke regnet som "kule nok" av utestedet. Det kan derfor i noen tilfeller være lettere for en innvandrers som kler seg vestlig og kult å komme inn på slike steder. Innvandrersjenter slipper iblant lettere inn på grunn av at de ansees som interessante og eksotiske i motsetning til guttene. Uansett motivene bak "utestedsdiskrimineringen" er det i denne sammenheng viktig å se på dette fra den fornærmedes ståsted. Sannsynligvis blir personen som blir nektet frustrert, lei seg, kanskje sint og han/hun vil føle seg ydmyket og sett ned på. Dette vil helt sikkert oppleves som rasisme av den fornærmede.

1.5 Kort om oppbygningen av oppgaven

I første del av oppgaven redegjør jeg for strl. § 349a og bestemmelsens virkeområde. Det samme gjelder straffebestemmelsen om foretaksansvar, strl. § 48a, fordi denne bestemmelsen ofte vil kunne brukes sammen med § 349a.

FN's rasediskrimineringskonvensjon¹⁴ omtales også. Det redegjøres videre for hvilke andre muligheter som finnes i lovverket for å hindre diskriminering i næringsvirksomhet. Alkoholoven og serveringsloven er aktuelle i denne sammenheng. Det er kun diskriminering ved serveringssteder som vil kunne rammes av disse, og ikke diskriminering i næring generelt. Tilslutt redegjøres det kort for enkelte konvensjoner og EU- direktiver som kan tenkes å ha betydning for oppgavens problemstilling

Neste del dreier seg om hvordan strl. § 349a har fungert i praksis. Her foretas det som nevnt en redegjørelse for antall anmeldelser og antall strafferettslige reaksjoner. Videre går jeg gjennom rettspraksis og redegjør for hva slags etterforskningsarbeid som blir foretatt i saker med grunnlag i strl. § 349a. Til sammen er alt dette et ledd i klarleggingen av hvorvidt lovverket fungerer i praksis. Som nevnt i innledningen undersøker jeg også praksis på samme rettsområde i Sverige. Svenskene har også en egen straffebestemmelse til vern mot diskriminering i næringsvirksomhet, som tilsvarer strl. § 349a. Det redegjøres også for anmeldelsesstatistikk og rettspraksis derfra. Sverige har i tillegg en generell sivil diskrimineringslov som har vært i kraft siden 2003. Det redegjøres derfor kort for hvilke erfaringer Sverige har hatt med den nye loven. Tilsvarende lovgivning er vedtatt i Norge, men trer ikke i kraft før 1. januar 2006. Den norske diskrimineringsloven og hva vi kan vente av den behandles også. I siste del av oppgaven konkluderes det om minoriteter i Norge kan sies å ha et tilstrekkelig rettslig vern mot å bli diskriminert av virksomheter som tilbyr varer og tjenester. I den forbindelse kommenteres også eventuelle begrensninger og svakheter ved oppgaven.

2 Gjeldende rett

Det finnes ingen grunnlovsbestemmelse som direkte forbyr diskriminering på grunn av rase, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse eller religion. Den mest sentrale

¹⁴Internasjonal konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering av 1965.

grunnlovsbestemmelsen i relasjon til temaet i oppgaven er Grunnloven § 110c¹⁵.

Bestemmelsen forplikter statens myndigheter til å respektere og sikre menneskerettighetene. Grl. § 110c forplikter staten i større grad enn den gir hver enkelt borger individuelle rettigheter. Vi har til nå heller ikke hatt en generell lov som forbyr diskriminering, men en slik lov ble vedtatt i juni og trer i kraft 1. januar 2006. På nåværende tidspunkt finnes det spredte bestemmelser som forbyr diskriminering, blant annet i boliglovgivningen og i arbeidsmiljøloven. Ellers er det strl. § 349a som direkte regulerer diskriminering i ervervsmessig eller lignende virksomhet. I de neste kapitlene redegjøres det særlig for den sistnevnte bestemmelsen, men også for annen lovgivning og enkelte konvensjoner som er relevante i forhold til diskriminering i næringsvirksomhet.

2.1 Straffeloven § 349a blir til

Norge skrev under på FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering allerede i 1966. Konvensjonen ble ratifisert 6. august 1970. Den engelske orginaltittelen er: "International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination". For å oppfylle Norges internasjonale forpliktelser etter artikkel 5 i konvensjonen, vedtok Stortinget straffeloven § 349a den 5. juni 1970.

Lovbestemmelsen befinner seg i kapittel 35 i straffeloven, som gjelder "Forseelser mod den almindelige Orden og Fred". Den 8. mai 1981 fikk § 349a et tillegg som også gjorde det forbudt å diskriminere noen på grunn av deres homofile legning. I 1970 ble også strl. § 135a innført. Etter bestemmelsen er det straffbart å fremsette rasistiske ytringer i offentligheten, men bare i den grad ytringene ikke er vernet av ytringsfriheten. Også krenkende ytringer rettet mot homofile ble gjort ulovlig ved et tillegg til § 135a som kom i 1981. Denne bestemmelsen bli ikke nærmere omtalt i oppgaven.

2.2 Straffeloven § 349a, hva rammer den?

Bestemmelsen lyder slik:

- "Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som i ervervsmessig eller liknende virksomhet, på grunn av en persons trosbekjennelse, rase, hudfarge eller

¹⁵Kongeriget Norges Grundlov av 17.mai 1814.

nasjonale eller etniske opprinnelse nekter ham varer eller tjenester på de vilkår som gjelder for andre. På samme måte straffes den som i slik virksomhet nekter en person varer eller tjenester som nevnt på grunn av hans homofile legning, leveform eller orientering.

På samme måte straffes den som av slik grunn som nevnt i første ledd, nekter en person adgang til offentlig forestilling eller oppvisning eller annen offentlig sammenkomst på de vilkår som gjelder for andre.

På samme vis straffes også den som tilskynder eller på annen måte medvirker til en handling som nevnt i første eller annet ledd.”

Strl. § 349a, første ledd rammer diskriminering som er skjedd i ”erhvervsmessig eller liknende virksomhet”. Vilkåret er ikke nærmere definert i forarbeidene, det uttales bare at virksomheten ikke trenger å være vedkommende eiers hovedbeskjeftigelse og at også den som for en kortere tid driver ervervsvirksomhet vil gå inn under bestemmelsen¹⁶. Men i proposisjonen s.12, første spalte er begrepet ”næringsvirksomhet” brukt, og der er slik virksomhet særlig satt i motsetning til ”private forhold”¹⁷. Eksempler på avgrensingen mot private forhold er når en privatperson selger bilen eller leier ut boligen. Det vil sjelden by på problemer å avgjøre om noe er en ”erhvervsmessig virksomhet”.

Videre rammer første ledd ”den som” nekter noen varer eller tjenester i ervervsmessig virksomhet. Utrykket retter seg i utgangspunktet mot alle og enhver, samtidig som det kreves at den som nekter noen må gjøre det ”i ervervsmessig virksomhet eller liknende”. Det går ikke helt klart frem av ordlyden om personen som utfører nektelsen nødvendigvis må være ansatt i virksomheten. Likevel trekker ordlyden i retning av at personen som nekter må ha en viss tilknytning til virksomheten. I forarbeidene sies dette om § 349a, første ledd: ”Forbudet mot rasediskriminering vil ikke bare gjelde for innehaveren av en ervervsvirksomhet, men også for dem som er ansatt i

¹⁶ Ot. Prp. Nr. 48 (1969-70), s. 12

¹⁷ Ot. Prp. Nr. 48 (1969-70), s. 12

virksomheten”¹⁸. Det ser derfor ut til at det kun er ansatte og innehaver lovgiver har ment å ramme. I bestemmelsens annet ledd om offentlige forestillinger eller sammenkomster, sies det derimot i forarbeidene at: ”Den som nekter en person adgang kan være en som arrangerer sammenkomsten(.....) men det kan også være en som uten noe oppdrag gir seg til å nekte noen adgang på grunn av vedkommendes rase etc”¹⁹. I kommentarutgaven til straffeloven²⁰ gjentas dette og der utvides det til at en utenforstående tredjemann antagelig også vil rammes av første ledd, på samme måte som etter annet ledd. Der uttales det: ”Det er mao. trolig tilstrekkelig at selve varene eller tjenestene omsettes i ”ervervsmessig virksomhet” m.v.” Slik jeg ser det vil det være mer riktig å legge forarbeidenes uttalelser om første ledd til grunn for tolkningen.

Nektelsen må gjelde ”varer eller tjenester”, og det siktes til servicevirksomheter som vender seg til allmennheten. Dette omfatter ikke bare virksomheter som frembyr varer og tjenester av standardisert art som for eksempel kommunikasjonsmidler, hoteller, restauranter, vanlige butikker og banker, men også virksomheter som tilbyr mer spesialiserte varer eller tjenester, som advokater, kunstnere, forfattere, fotografer osv. Det fremgår av forarbeidene at omsetning av fast eiendom mest sannsynlig ikke dekkes av ordlyden, dvs. at salg av en bolig ikke betegnes som en ”vare” i lovens forstand. Salg av eiendom foregår som oftest på det private markedet, dermed vil vilkåret om at nektelsen skal være foretatt i ”ervervsmessig virksomhet” ikke være oppfylt uansett. Men det står i forarbeidene at forholdet isteden vil kunne rammes av uttrykket ”tjenester”, hvis en eiendomsmegler har vært med på å forestå salget²¹. Valuta og fordringer rammes heller ikke av uttrykket ”varer” i lovteksten. Men salg av dette vil også regnes som en ”tjeneste”, hvis det for eksempel er banker som forestår salget²².

Videre oppstilles det et krav om årsakssammenheng mellom nektelsen og et av de følgende alternativene: nasjonal eller etnisk opprinnelse, hudfarge, rase, trosbekjennelse eller homofil legning, jfr. ordene ”på grunn av” lovteksten. Dette er det viktigste

¹⁸ Ot. Prp. Nr. 48 (1969-70), s. 12

¹⁹ Ot. Prp. Nr. 48 (1969-70), s.12

²⁰ Bratholm og Matningsdal. Kommentarutgave til straffeloven, s. 104.

²¹ Ot. Prp. Nr.48(1969-70), s.12

²² Ot. Prp. Nr.48(1969-70), s.12

vilkåret og samtidig det som byr på mest vanskeligheter for politi og påtalemyndighet, fordi vilkåret retter seg mot gjerningspersonens grunn for nektelsen. *Grunnen* til at en person ikke kom inn på en restaurant eller fikk leid bil kan altså ha vært at han er afrikaner, og da vil det være straffbar diskriminering etter strl. § 349a. Er det andre lovlige grunner til nektelsen, som feil alder, overstadig beruselse, manglende førerkort o.s.v., er ikke handlingen straffbar. En kveld på et utested kan tjene som et eksempel: Dørvakten nekter personer med pakistansk bakgrunn å komme inn på et stedet fordi han er av den oppfatning at pakistanere, eller eventuelt flesteparten av dem, alltid lager bråk. Det bakenforliggende motivet er at han ikke ønsker bråkmakere på stedet, og dette prøver han å unngå ved å stenge pakistanere ute. Men forholdet vil likevel kunne rammes av strl. § 349a. Grunnen til det er at om en dørvakt nekter en person å komme inn på grunn av at han er pakistaner og dørvakten på forhånd ikke vet at akkurat *denne personen* er en bråkmaker, så vil dette være diskriminering, og også straffbart etter § 349a.

Bestemmelsens annet ledd viser til den som nekter en person adgang til ”offentlig forestilling eller oppvisning eller annen offentlig sammenkomst”. Offentlig forestilling kan være teater eller kinoforestillinger, mens de to siste alternativene sikter til idrettskonkurranser, dans, foredrag og annen offentlig underholdning²³. Årsaken til nektelsen må være en av de grunnene som er oppregnet i første ledd. Når det gjelder *den* som nekter noen adgang, fremgår det av forarbeidene at dette kan være hvem som helst. Det kan være arrangøren av forestillingen, en billettør eller en utenforstående tredjemann²⁴. Det er mulig at ordlyden kan tolkes dit hen, det virker likevel noe unaturlig å straffe enhver som gir seg til å nekte noen adgang uten at personen har noen tilknytning til arrangementet.

Bestemmelsen har et medvirkningstillegg i tredje ledd. Dette fører til at enhver som kan sies å ha medvirket til diskrimineringen kan straffes, for eksempel eieren eller den daglige lederen i en bedrift. Medvirkningen kan ha bestått i at eier har gitt instruksjoner om at visse persongrupper skal nektes firmaets tjenester. Eieren kan da straffes selv om han for eksempel ikke var på jobb den aktuelle dagen.

²³ Ot. Prp. Nr. 48 (1969-70), s. 12

²⁴ Ot. Prp. Nr. 48 (1960-70), s. 12

Skyldkravet er forsett, jfr. straffeloven § 40, første ledd. Paragrafen har ikke selv noen definisjon av begrepet forsett, innholdet er fastlagt i rettspraksis og juridisk teori. Et krav om forsett viser til den ”subjektive” siden av handlingen/følgen som inntrådte, og ikke selve den objektive handlingen som ble foretatt/følgen som inntraff. Et krav om forsett kan beskrives slik at gjerningspersonen med vitende og vilje må ha oppfylt det som er beskrevet i gjerningsbeskrivelsen. En annen måte å si det på, er at den subjektive skylden må dekke hvert eneste element i gjerningsbeskrivelsen (”dekningsprinsippet”). Eksempelvis ved utestedsdiskriminering må dørvakten ha *visst* at det han gjorde var å nekte en person inntreden på bakgrunn av hans eller hennes etniske bakgrunn, hudfarge eller legning. Skyldkravets subjektive side retter seg mot gjerningspersonens sinn og tanker på gjerningstidspunktet. Det å være helt sikker på hva en person tenkte på et gitt tidspunkt i fortiden, er tilnærmet umulig. Derfor vil subjektiv skyld etter strl. § 349a praktisk sett fastlegges ved en konkret vurdering av alle bevisene i saken, blant annet vitneutsagn fra forskjellige personer som overvar hendelsen, avhør av den/de tiltalte og avhør av den fornærmede. Et lite poeng jeg syns er verdt å nevne, har å gjøre med det ovenfor nevnte skillet mellom den objektive og subjektive siden av et straffbart forhold. Vanligvis er dette et klart skille, for eksempel ved forskjellige typer legemskrenkelser. Forskjellen i strl. § 349a er at man møter et subjektivt element allerede i gjerningsbeskrivelsen, jfr. vilkåret om at nektelsen må ha vært rasistisk motivert. Leter man etter årsaken til at en person ble nektet inntreden, er det som nevnt dørvaktens tanker på gjerningstidspunktet man må ta utgangspunkt i. Man kan derfor si at *i tillegg* til et krav om forsett, så inneholder lovteksten selv et subjektivt tilleggsvilkår for straffbarhet (dvs. en spesiell grunn for nektelsen). Lignende tilleggsvilkår finnes også i andre straffebestemmelser, for eksempel i strl. § 257 om tyveri, der det kreves vinnings hensikt.

Påtalen er ubetinget offentlig, jfr. strl. §77, sammenholdt med § 349a. ”Strafbare Handlinger er offentlig Paatale undergivet, medmindre noget modsat er bestemt”. Det betyr at det er påtalemyndigheten som avgjør om sak skal reises, og de trenger ikke den fornærmedes begjæring. Påtalemyndigheten har bevisbyrden.

Fordi strl. § 349a er en straffebestemmelse og straff er det mest inngripende virkemiddelet den norske rettsstaten har, er kravene til bevis strenge. Det må bevises

utover enhver rimelig tvil at et straffbart forhold fant sted før, retten kan dømme noen til fengsel eller bøter. Med dette menes at retten må være tilnærmet sikker på at alle betingelsene for straffbarhet er tilstede. Regelen om hvilke beviskrav vi har i strafferetten er ikke lovregulert, men bygger på ulovfestet rett som har blitt utformet av Høyesterett. Beviskravet får stor betydning når retten skal slå fast om det foreligger årsakssammenheng mellom nektelsen og en av de alternative grunnene oppstilt i § 349a, første ledd. Dette kan illustreres i premissene til Oslo byretts dom av 19. april 2001, som jeg også vil komme tilbake til senere:

- ”For at retten skal komme til dette resultat må retten være *sikker* i sin sak med henhold til hva som fant sted. Er det en viss mulighet for at han ble avvist fordi han var beruset, kan ikke retten være sikker. Resultatet vil da bli frifinnelse. Bevisreglene er på dette punkt altså annerledes enn i sivile saker hvor retten legger det mest sannsynlige resultat til grunn.”

2.3 Oppsummering

Straffeloven § 349a rammer altså personer som i ervervsmessig eller lignende virksomhet nekter noen tilgang til varene eller tjenestene virksomheten tilbyr. Grunnen må være den fornærmedes etniske opprinnelse, hudfarge, legning m.v. Selve tolkningen og dermed forståelsen av hva bestemmelsen rammer er stort sett uproblematisk. Det vanskelige for en rettsanvender er å slå fast hva som faktisk var *grunnen* til at en person ble nektet tilgang til en bedrifts varer eller tjenester. Det er vanskelig, fordi svaret på det i utgangspunktet ligger i den påståtte diskriminerende parts hode. I tillegg må politiet, eventuelt domstolene, finne dette bevist utover enhver rimelig tvil på bakgrunn av strafferettens beviskravsregler. Som vist over kan strl. § 48a brukes sammen med strl. § 349a. Den virksomheten hvor diskrimineringen fant sted kan også straffes. Etterforskerne må i så fall avklare om den som utførte diskrimineringen handlet på vegne av foretaket. Måten å gjøre det på kan være å undersøke med en ansatt hvorfor han handlet som han gjorde.

En annen bestemmelse i straffeloven som vil kunne anvendes sammen med strl. § 349a, er strl. § 48a, som regulerer foretaksansvar. Grunnen til det er at både ansatte og dørvakter svært ofte handler på vegne av et foretak. Dørvaktene på et utested har for eksempel blitt instruert av eieren om å nekte enkelte innvandrergrepper inngang. I slike

tilfeller vil foretaket også kunne straffes. I neste avsnitt følger en kort redegjørelse for bestemmelsen.

2.4 Straffeloven § 48a

Første ledd lyder slik:

”Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.

Med foretak menes her selskap, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.

Straffen er bøter. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf. §29.”

Bestemmelsen regulerer foretaksansvar, det vil si at selve firmaet også kan straffes, og ikke bare den som utfører diskrimineringen. Eksempler på dette kan være et foretak som driver en restaurant, et utested eller et bilutleiefirma, og hvor eierne har instruert de ansatte om å føre en diskriminerende praksis. Det viktigste vilkåret i strl. § 48, er at den som har overtrådt straffebudet, må ha handlet *på vegne* av foretaket.

2.5 FNs rasediskrimineringskonvensjon

FNs rasediskrimineringskonvensjon var som tidligere nevnt bakgrunnen for at strl. § 349a ble tilføyd i straffeloven. Konvensjonen har nå blitt inkorporert gjennom vedtagelsen av den nye diskrimineringsloven, men denne vil som sagt først tre i kraft 1. januar 2006. Konvensjonen har begrenset betydning som rettskildefaktor i saker som dreier seg om overtredelse av strl. § 349a. Grunnen til det er at konvensjonsteksten ikke inneholder noe som gjør at § 349a må tolkes annerledes. Dette kommer jo nettopp av at strl. § 349a bygger på artikkel 5, første ledd, bokstav f i konvensjonen. Eventuelt måtte det vært slik at hensynet til en effektiv gjennomføring av konvensjonen tilsa at en domstol burde velge én tolkning av ordlyden i strl. § 349a fremfor en annen. På den annen side setter både Grl. § 96 og EMK artikkel 7²⁵ sperrer for utvidende tolkninger av

²⁵ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) av 1950.

straffebestemmelser. Artikkel 5, første ledd, jfr. bokstav f i konvensjonen, krever at hvert av landene skal forby og avskaffe diskriminering i næringsvirksomhet. Å forby denne formen for diskriminering har Norge gjort ved å vedta strl. § 349a. Men gjennom ratifiseringen av konvensjonen har Norge også forpliktet seg til å gjøre det vi kan for å avskaffe alle former rasediskriminering, jfr. første ledd i artikkel 5:

”I samsvar med de grunnleggende forpliktelser som er angitt i artikkel 2 i denne konvensjon, forplikter konvensjonspartene seg til å forby og *avskaffe* alle former for rasediskriminering og sikre alle rett til likhet for loven, uten hensyn til rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, (...).”

Dersom § 349a og de andre lovbestemmelsene til vern mot diskriminering ikke gir et tilstrekkelig vern mot diskriminering og rasisme, kan det bety det at Norge handler konvensjonsstridig i forhold til FN konvensjonen. I følge Den europeiske kommisjonen mot rasisme og intoleranse, som er en kommisjon under Europarådet i Strasbourg, har Norge til dels handlet konvensjonsstridig. Dette går frem av flere rapporter kommisjonen har utarbeidet²⁶.

Det neste jeg vil gå gjennom er to andre lover som er interessante for oppgavens problemstilling. De inneholder begge muligheter for kommunene til å iverksette forskjellige tiltak mot serveringssteder hvis disse ikke opptre på riktig måte. Det jeg har sett på er om etnisk diskriminering kan brukes som grunn til å iverksette slike tiltak.

2.6 Alkoholloven og serveringsloven

Disse lovene har bestemmelser som i utgangspunktet kan brukes for å hindre diskriminering i næringsvirksomhet, men bare når det gjelder serveringssteder. Mulighetene er vurdert i forarbeidene til den nye diskrimineringsloven som nå er vedtatt²⁷. Der ble det konkludert med at det på gjeldende tidspunkt var små og uklare muligheter for å hindre diskriminering, jfr. følgende sitat; ”Gjennomgangen av gjeldende regler i alkoholloven og serveringsloven ovenfor viser imidlertid at det er en

²⁶ Tilgang: http://www.coe.int/T/e/human_rights/ecri/4-Publications/

²⁷ NOU 2002: 12

svært begrenset adgang til å avslå eller inndra en serverings- eller skjenkebevilling på grunnlag av etnisk diskriminering”. Det har forekommet ett tilfelle i august 2001, hvor Oslo byråd avslo en søknad om fornyelse av en skjenkebevilling på bakgrunn av forekomsten av utestedsdiskriminering og vold på utestedet²⁸. Det har altså kun skjedd én gang, og i dette tilfellet var flere påviste voldsepisoder også en viktig årsak. Dette utestedet, som het ”Sparks”, var for øvrig part i en av sakene som omtales senere i oppgaven. På grunn av myndighetenes ønske om å bekjempe diskriminering og rasisme, har Stortinget i år vedtatt en endringslov til alkoholloven som uttrykkelig nevner etnisk diskriminering som et moment i kommunens skjønnsutøvelse. Serveringsloven har ikke blitt endret. Begge lovene kommenteres nærmere nedenfor.

2.6.1 Alkoholloven

Ny § 1-8 tredje ledd i alkoholloven²⁹ lyder slik:

”En bevilling kan også inndras dersom det skjer gjentatt narkotikaomsetning på skjenkestedet, eller dersom det ved skjenkestedet skjer gjentatt diskriminering av grunner som nevnt i strl. § 349a.”

Noe av det interessante her vil være hvilke beviskrav kommunene må ta utgangspunkt i ved skjønnsutøvelsen. I så måte er forarbeidene til endringsloven til alkohollovens regler om inndragning relevant. Her nevnes det blant annet at:

”Kommunal- og regionaldepartementet peker på at det i forslag til lov om vern mot etnisk diskriminering er foreslått delt bevisbyrde. Det skal bemerkes at Sosialdepartementet ikke ser noen grunn til å avvike fra alkohollovens system her. Dette innebærer at det må legges til grunn et krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt.”³⁰

Delt bevisbyrde er det ikke, men det er nok at det fremstår som mer enn 50 % sannsynlig at det har forekommet gjentatt diskriminering ved et utested. Straffelovens

²⁸ Oppslag i Aftenposten 7.august 2001

²⁹ Tilføydd ved endringslov av 17.desember 2004 nr. 86

³⁰ Ot.Prp.Nr.86 (2003-2004), kap.2.14.4.3

strengt beviskrav gjelder ikke her. Det stilles på den annen side et krav om gjentatte tilfeller av diskriminering, jfr. følgende uttalelse i forarbeidene³¹:

”Departementet opprettholder sitt syn på at det bør være et vilkår for inndragningsadgang at det foreligger gjentakelse, jf tilsvarende løsning for adgangen til inndragning ved gjentatt narkotikaomsetning. Med gjentakelse menes ikke at bevillingsmyndigheten har reagert mot skjenkestedet tidligere, og at det således foreligger et nytt brudd på bestemmelsen. Lovbestemmelsen vil i praksis rette seg mot tilfeller der det er på det rene at det over noen tid har skjedd flere tilfeller av diskriminering ved skjenkestedet”.

Det åpnes altså for en adgang i alkoholloven til inndragning av skjenkebevillinger ved gjentatt diskriminering. Beviskravet er som nevnt ikke like strengt som på strafferettens område, men det er også tilføyd et krav om gjentatte tilfeller av etnisk diskriminering. Det gjenstår og se hva slags innvirkning lovendringen vil få i bekjempelsen av fenomenet ”utestedsdiskriminering”. Det springende punkt vil sannsynligvis handle om i hvilken grad kommunen kommer til å kontrollere utesteder som mistenkes for diskriminering.

2.6.2 Serveringsloven

Den som driver et serveringssted må ha serveringsbevilling. Bevillingen kan tilbakekalles av kommunen, jfr. § 19, dersom visse krav i lovens §§ 4-6, jfr. § 7 ikke er oppfylt. Politiet kan også stenge serveringsstedet midlertidig, jfr. § 17 og stenge det helt, jfr. § 20. Det interessante i forhold til ”utestedsdiskriminering” er vandelskravet i § 6. For å oppfylle vandelskravet kreves det at man ikke har overtrådt bestemmelser i straffelovgivningen. Kravet retter seg mot brudd på straffelovgivningen som er uforenlig med drift av et serveringssted. Overtredelse av strl. § 349a er et slikt brudd, jfr. gjennomgangen av gjeldende rett i forarbeider til den nye diskrimineringsloven³². Men av NOU 2002:12, som kom forut for odelstingsproposisjonen, går det frem at siden

³¹ Ot.Prp.Nr.86 (2003-2004), kap.2.14.4.2

³² Ot.Prp.Nr.33 (2004-2005), kap.12.5.2, annet avsnitt

brudd på § 349a er en forseelse, skal det mer til før det blir tillagt vekt. Følgende sitat sier noe om dette: ”Det vil imidlertid ikke være aktuelt å legge vekt på en forseelse alene i vandelsvurderingen. En forseelse vil kun ha vekt sammen med andre mer alvorlige forbrytelser eller ved gjentatte overtredelser³³”. Strl. § 349a er heller ikke direkte nevnt i serveringsloven eller i dens forarbeider. Det er foreslått en presisering i serveringslovens vandelskrav når det gjelder tilfeller av etnisk diskriminering³⁴. Men det ser foreløpig ikke ut til at Stortinget har vedtatt noen endring her.

De tre menneskerettighetskonvensjonene som alle er gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven, inneholder alle bestemmelser til vern mot diskriminering. Dette gjelder Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, FN’s konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FN’s konvensjon om sivile og politiske rettigheter. I kapitlet under undersøker jeg om dette vernet også gjelder diskriminering i næringsvirksomhet. Det samme gjøres med de to EU-direktivene som regulerer diskriminering.

2.7 Menneskerettighetskonvensjonene

Alle konvensjonene er gjort til norsk lov og de er gitt en ”semikonstitusjonell” stilling i norsk rett ved at bestemmelser i disse ved motstrid går foran annen norsk lovgivning. Konvensjonene inneholder som nevnt bestemmelser som forbyr diskriminering, og et eksempel er art. 14 i EMK. Konvensjonene har til felles at rettighetene som er fastlagt der, skal sikres uten noen form for diskriminering på grunn av blant annet kjønn, rase, farge, religion, nasjonal eller sosial opprinnelse eller annen status. Lik tilgang til varer og tjenester er ikke en rettighet som er nevnt i noen av konvensjonene, dermed vil de ikke få noen direkte betydning når det gjelder diskriminering i næringsvirksomhet. Men konvensjonene gjør det likevel tydelig at det internasjonalt sett er uakseptabelt med diskriminering på usaklig grunnlag. Konvensjonene kommenteres ikke nærmere i oppgaven.

2.8 EU – direktivene

³³ NOU 2002: 12, kap. 16.2.1.1, fjerde avsnitt

³⁴ Ot.Prp.Nr.33 (2004-2005), kap.12.5.5

EU har vedtatt to direktiver som regulerer diskriminering. Det første er EUs rådsdirektiv 2000/43/EF. Direktivet forbyr diskriminering på grunn av rase eller etnisk opprinnelse, samt trakassering og gjengjeldelse, på en rekke samfunnsområder. Det andre er EUs rådsdirektiv 2000/78/EF, som forbyr diskriminering i arbeidslivet. De to direktivene er ikke innlemmet i EØS-avtalen, og derfor har Norge ingen plikt til å innlemme direktivene i norsk lovgivning. Norge forpliktet seg imidlertid i forbindelse med den norske tilslutningen til EUs handlingsprogram for å bekjempe diskriminering. Det Norge forpliktet seg til var å vurdere og fremme forslag om tilsvarende nasjonal lovgivning som det som følger av de to direktivene. Direktivene er dermed noe av grunnen til at en ny diskrimineringslov nå er vedtatt.

2.9 Oppsummering

Serveringsloven og alkoholloven er midler som kan brukes for å bekjempe diskriminering i serveringsbransjen. Det var opprinnelig små og uklare muligheter til dette, men i alkoholloven har det nylig kommet et tillegg som nevner diskriminering i forbindelse med vandelskravet. Diskriminering på grunnlag som nevnt i strl. § 349a kan nå brukes som grunn for å nekte å gi skjenkebevilling eller som grunn for inndragning av en slik bevilling. Det stilles imidlertid krav om gjentatte tilfeller av diskriminering, på grunn av at inndragning og nektelse av skjenkebevilling er sterke virkemidler.

Gjeldende rett er derved gjennomgått, neste punkt dreier seg om praktiseringen av strl. § 349a fra 1995 og frem til i dag. For å belyse dette har jeg undersøkt antall anmeldelser, om disse tilsvarer det reelle antallet tilfeller av diskriminering og om anmeldelsene har ført frem. Jeg har også gått gjennom tre rettsavgjørelser, en rapport som tar for seg etterforskningen i saker som omhandler strl. §§ 349a og 135a, og etterforskningsdokumenter i § 349a- saker fra Oslo politidistrikt.

3 Praktiseringen av straffeloven § 349a i perioden 1995-2005

3.1 Antall anmeldelser, statistikk for Norge

a)

1995: 6

1996: 6

1997: 14

1998: 11

1999: 8

2000: 15

Statistikken er fra Antirasistisk senterets nettside³⁵

Statistikken ovenfor dreier seg kun om anmeldelser som kom inn i perioden 1995-2000.

Etter kontakt med administrasjonen hos Riksadvokaten i mars i år, fikk jeg en mer komplett anmeldelsesstatistikk knyttet til strl. § 349a. Statistikken er hentet ut fra et register som heter ”JUS 065”, og er den offisielle statistikken for hele landet. Det sistnevnte registeret samsvarer godt med Antirasistisk senterets rapport, bortsett fra enkelte avvik.

Nedenfor presenteres tallene fra JUS 065 som jeg fikk oversendt fra Riksadvokaten:

b)

1997: 13

1998: 10

1999: 8

2000: 15

2001: 22

2002: 6

2003: 13

2004: 4

2005- hittil (mars): 4

³⁵ www.antirasistisk-senter.no

Går vi ut fra den siste tabellen og tar med tallene fra årene 1995-96 fra den første tabellen, ser vi at politiet har mottatt 107 anmeldelser over en elleve års periode. Det tilsvarer 10 anmeldelser gjennomsnittlig hvert år. Av disse mottok Oslo politidistrikt 57 anmeldelser³⁶. Det gjenstår å se hva det endelige tallet for 2005 blir.

3.2 Det reelle antall tilfeller av diskriminering

Det er lave tall som ble presentert i forrige avsnitt, men det viser i hvert fall at innvandrere jevnlig oppfatter det slik at de blir utsatt for slik diskriminering som rammes av strl. § 349a. Det er imidlertid grunn til å tro at mørketallene er store. Grunnene til dette er flere. For det første kan man anta at vanskelighetene med å vinne frem med en anmeldelse resulterer i at folk lar være å anmelde forholdet. Når det gjelder diskriminering av innvandrere ved serveringssteder er en annen konsekvens at mange heller løser problemet ved å dra til steder som de vet er ”innvandrervennlige”. For det andre har uttalige avisreportasjer vist at det hele tiden foregår diskriminering ved utesteder. Et par søk på internett viser det. Både Nrk og TV2 har lagd reportasjer om temaet ”utestedsdiskriminering”³⁷. Jeg har også fått tilbakemeldinger fra diverse innvandrersorganisasjoner som til daglig har kontakt med disse gruppene, og organisasjonene forteller at ”utestedsdiskriminering” er et utbredt problem.

Det har vært et mål å undersøke hvor ofte anmeldelsene etter strl. § 349a har ført frem. For å finne ut av det har jeg blant annet sett på antall strafferettslige reaksjoner som foreligger fra perioden 1995-2005. Resultatet av disse undersøkelsene følger i avsnittet nedenfor.

3.3 Antall rettsavgjørelser og vedtatte forelegg

I perioden 1995-2005 har det vært tre saker til behandling i domstolene med grunnlag i strl. § 349a. I alle sakene var det ilagt forelegg, som ikke ble vedtatt. To av sakene har

³⁶ Kilde: www.opol.no, Oslo politidistrikts nettside.

³⁷ Innslag på NRK Dagsrevyen natt til 30.april 1988 og et innslag på TV2

endtl med frifinnelse, og kun en har endtl med fellende dom. Bortsett fra dette er det i tidsperioden 1995-2005 så vidt meg bekjent ilagt to forelegg som i ettertid er vedtatt. At det ene forelegget ble vedtatt går frem av etterforskningsdokumentene jeg leste gjennom hos politiet. Når det gjelder det andre, har jeg utledet dette fra en oversikt jeg fikk hos Riksadvokaten. I oversikten går det frem at politiet har ilagt ett forelegg i forbindelse med en anmeldelse etter strl. § 349a, og så vidt jeg vet har ikke dette forholdet gått videre til domstolene. Denne oversikten, som inneholder statistikk over anmeldelser og påtaleavgjørelser knyttet til disse, går kun tilbake til 2001. Det er vanskelig å si hvor korrekte tallene ovenfor er på grunn av at jeg ikke har fått tak i en fullstendig statistikk over antall forelegg. På den annen side går det frem av en rapport utarbeidet av et arbeidsutvalg at det ikke er utferdiget noen forelegg i perioden 1997-2000. Når det gjelder det totale antall saker behandlet i domstolene, er problemet at avgjørelser i første instans ikke registreres på samme måte som Høyesterettsavgjørelser. Med andre ord vil det være mer tilfeldig om tingrettsavgjørelser som dreier seg om strl. § 349a er sendt inn til Lovdata. De avgjørelsene jeg har fått tak i er det SMED som har gjort meg kjent med, bortsett fra kjennelsen fra Høyesterett. Men også her har jeg regnet med at det stemmer noenlunde, blant annet fordi jeg har sammenholdt mange opplysninger, som alle pekte i samme retning. Uansett er konklusjonen at svært få anmeldelser har ført frem. I løpet av en elleve års periode har vi en fellende dom og antagelig to vedtatte forelegg.

Når det gjelder årsakene til at så få anmeldelser har ført frem, er dette undersøkt av arbeidsgruppen utnevnt av Riksadvokaten. Etter mitt syn er rapporten relevant som ledd i besvarelsen av oppgavens tema, og jeg vil derfor redegjøre for arbeidsgruppens konklusjoner i neste avsnitt.

3.4 Et kort sammendrag av Riksadvokatens publisasjon 2002

På bakgrunn av at det hadde vært så få strafferettslige reaksjoner for brudd på strl. § 349a etter at den trådte i kraft, og etter påtrykk fra flere antirasistiske organisasjoner, oppnevnte Riksadvokaten 3. oktober 2001 en arbeidsgruppe som skulle undersøke politiets og påtalemyndighetens behandling av saker som var anmeldt etter straffelovens § 349a. Praksis rundt straffeloven § 135a om rasistiske ytringer ble også undersøkt, men det faller utenfor oppgavens tema. Arbeidsgruppen besto av en lagdommer, en

statsadvokat, tre personer fra politiet og assisterende direktør i Utlendingsdirektoratet. Utvalget konsentrerte seg om anmeldelser etter strl. § 349a i perioden 1997-2000.

Noe av det første gruppen kommenterer, er at denne typen saker har hørt til en sakskategori som har vært undergitt prioritetspålegg fra Riksadvokaten. Dette ble gjort gjennom prioriteringsrundskriv og også gjennom flere møter med politiet. Et utdrag fra publikasjonen s.13 er illustrerende og lyder: ”At en sakstype er prioritert innebærer blant annet at sakene ved ressursknapphet skal gå foran ikke prioriterte saker, at de alltid skal etterforskes og at det stilles strenge krav til måloppnåelse. En generell norm for slike prioriterte saker stiller for eksempel opp et krav om at etterforskningen skal iverksettes umiddelbart.”

Arbeidsgruppens konklusjon var at politiets etterforskning til en viss grad har vært mangelfull når det gjelder saker som har blitt anmeldt etter strl. §349a, spesielt med hensyn til tidsaspektet. Det vil si at det ofte har gått altfor lang tid fra en anmeldelse har kommet inn til etterforskningen har blitt satt i gang, slik at det har vært vanskelig å innhente bevis. Videre avdekket arbeidsgruppen at det i en del tilfeller har vært liten oppmerksomhet omkring hvem etterforskningen burde vært rettet mot, de enkelte dørvakter eller den/de ansvarlige for driften, eventuelt mot begge. Dette gjelder særlig i saker hvor dørvakter hevder at de har handlet i henhold til instruks fra sine overordnede. Muligheten for foretaksstraff kunne da også vært vurdert, jfr. strl. § 48a. Videre ble det også påvist mangler ved etterforskningen når det gjaldt avklaringen av hvilket av lovens alternativer som fremsto som det mest aktuelle i den enkelte sak, dvs. rase, trosbekjennelse, homofili osv. Mangler her, ifølge utvalget, kunne først og fremst tyde på dårlig orden hos politiet, men det kunne også være et tegn på mangelfull informasjonsinnhenting. Med andre ord konkluderer de med at politiet ikke undersøkte grundig nok alle detaljer som ville vært relevante i en slik sak.

Det går klart frem av publikasjonen at det foreligger mangler ved etterforskningen. Særlig ble det pekt på sent igangsatt etterforskning, noe som sannsynligvis har ført til at for mange saker henlegges. Når det gjelder utestedsdiskriminering, vil det ofte være avgjørende at alle involverte blir avhørt svært raskt, helst samme dag. Grunnen til dette er at det i slike saker stort sett bare er vitneprov som brukes som bevis. Arbeidsutvalgets rapport kan altså til en viss grad være med på å forklare hvorfor de fleste sakene som

anmeldes etter strl. § 349a blir henlagt. Med andre ord kan man si at en del av problemet ligger hos politiet. Hva som er grunnen til at etterforskningen er mangelfull og blir satt i gang sent er et annet spørsmål, og kan ha med ressurser og prioriteringer hos politiet å gjøre.

Det er tre saker som til nå har blitt behandlet av domstolene og disse går jeg gjennom nedenfor. Hensikten har for det første vært å avklare hva disse sakene faktisk har gått ut på, men også å undersøke hva slags vanskeligheter man møter på i slike saker.

3.5 Sak nr.1: Boligformidlerkjennelsen³⁸

En kvinne, heretter kalt A, drev et enkeltmannsforetak som formidlet en liste over tilgjengelige leiligheter tilbudt av private utleiery. De boligsøkende fikk tilgang til listene gjennom en engangsinnbetaling på kr. 690,- til kvinnen. A ble ilagt forelegg, og grunnlaget var at enkelte av boligene kun var tilgjengelige for ”norske” nordmenn, noe politiet mente var diskriminering etter strl. § 349a.

A vedtok ikke forelegget, og hun ble deretter frifunnet både i tingretten og lagmannsretten. Lagmannsretten uttalte at straff for medvirkning var uaktuelt, fordi diskriminering ved privat utleie falt utenfor anvendelsesområdet til § 349a, første ledd. Derimot la lagmannsretten til grunn at A's forhold ble rammet av gjerningsbeskrivelsen i § 349a første ledd første punktum. Sluttresultatet ble likevel frifinnelse, fordi retten slo fast at tiltalte hadde handlet i unnskyldelig rettsvillfarelse, jfr. strl. §57. Begrunnelsen var at de mente det var stor usikkerhet omkring tolkningen av strl. § 349a. Påtalemyndigheten anket deretter lagmannsrettens avgjørelse til Høyesterett.

Høyesteretts vurdering:

Førstvoterende Stang Lund tok ikke stilling til spørsmålet om rettsvillfarelse, fordi han uansett kom til at det forhold A var tiltalt for, ikke ble rammet av § 349a, første ledd. Høyesterett viste i første omgang til forarbeidene, nærmere bestemt sorenskriver Ole F. Harbeks utredning fra 1969. Førstvoterende siterer fra utredningen, hvor det sies at de ikke ønsker nye straffebestemmelser med sikte på å ramme rasediskriminering i

³⁸ Rt. 1999, s. 1192

boligforhold, men at § 349a ville kunne ramme for eksempel en eiendomsmegler som gjør seg skyldig i rasediskriminering ved formidling av salg eller bortleie av hus og husrom. Førstvoterende viser dermed at lovgiverne har åpnet for at strl. § 349a i visse tilfeller kan ramme formidling av utleieobjekter. Det avgjørende spørsmålet for Høyesterett var om tiltalte selv hadde nektet innvandrerne sine tjenester på de vilkår som gjaldt for andre. Førstvoterende legger særlig vekt på at den formidlervirksomhet A drev, innholdsmessig var noe annet enn de tjenester utleierne tilbød. Det er derfor utleierne som har diskriminert innvandrere som ønsket å leie, og ikke tiltalte, som på sin side hadde gitt de boligsøkende full tilgang til utleiekartoteket. På denne måten fant retten at det ikke var lovhjemmel for å straffedømme A. Videre tilføyer førstvoterende, at selv om det skulle foreligge en folkerettslig forpliktelse for Norge, bl.a. av hensyn til en effektiv gjennomføring av FN-konvensjonen om rasediskriminering, så kan allikevel ikke det være grunnlag for straff, noe som følger av Grl. § 96 og EMK art.7. Kjennelsen var enstemmig i Høyesterett.

Vurdering av kjennelsen

Dommen har blitt kritisert i ettertid. Etter min mening kunne man kanskje sett det slik at den tilgangen innvandrere fikk til kartoteket, var noe utvannet i forhold til alle andres tilgang. Selve tilgangen var den samme, men innholdet av det de fikk tilgang til, hadde ikke samme verdi. Man kunne kanskje vurdert det slik at A foretok en delvis nektelse. Til støtte for dette går det frem av Harbeks utredning, som nevnt over, at eiendomsmegleres formidling av utleieobjekter vil kunne rammes. I tillegg, som påberopt av påtalemyndigheten, taler også hensynet til en effektiv gjennomføring av FN-konvensjonen for en fortolkning som nevnt over. På den annen side går det også tydelig frem av dommen at A's tjeneste kun besto i formidling av lister over ledige utleieobjekter. Eventuell kontakt med utleier, visninger og kontraktsforhandlinger var A's foretak ikke involvert i. De boligsøkende fikk dermed full tilgang til hennes kartotek, og siden det var denne tjenesten A isolert sett tilbød i sin ervervsvirksomhet, kom Høyesterett på dette grunnlag til at forholdet ikke ble rammet av § 349a. Legalitetsprinsippet står sterkt på strafferettens område, og domstolene vil være mer forsiktige med å foreta en utvidende tolkning her enn på andre rettsområder. De overlater heller til lovgiver å avgjøre om en viss type handlinger for fremtiden skal være ulovlige. Det har også etter kjennelsen kommet bestemmelser inn i boliglovgivningen

som har gjort diskriminering ved privat utleie forbudt, jfr. ny § 1-8 i husleieloven. Eierseksjonsloven og lov om borettslag har også fått lignende bestemmelser, jfr. § 3a og § 1-5.

3.6 Sak nr. 2: Torggata Bar & Nattklubb, som drev utestedet Valentinos³⁹

Søndag 25. april 1999 like etter midnatt ble en ghaneser nektet adgang til utestedet Valentinos i Torggata. Driftselskapet Torggata Bar & Nattklubb AS ble først ilagt forelegg for ovetredelse av strl. § 349a, jfr. § 48a. Det ble ikke vedtatt av selskapet, og det ble tatt ut tiltale mot selskapet. Spørsmålet for retten var om han ble avvist fra stedet på grunn av sin hudfarge eller etniske opprinnelse, eller om han ble nektet adgang fordi han var beruset. Retten oppgir i dommen at den samlede bevisførsel ga den et inntrykk av at utestedet Valentinos over lengre tid nektet gjester adgang på grunn av sin hudfarge. Gjester med utenlandsk opprinnelse fikk i en viss utstrekning adgang til stedet, men det ble foretatt siling ved døren for at stedet ikke skulle bli ”stappa fullt” med innvandrere.

I henhold til hva som var utestedets avvisningsgrunn, delte retten seg i et flertall og i et mindretall. Flertallet, bestående av begge meddommerne, fant det bevist at ghaneseren ble avvist alene på grunn av sin hudfarge eller etniske opprinnelse. De la i hovedsak vekt på det som er nevnt over, samt forklaringene til henholdsvis ghaneseren og dørvakten som nektet ham adgang. Ghaneseren forklarte for retten at en pike foran ham slapp inn ved å vise et vanlig bankkort, mens han, som gikk etter henne, ble bedt om å vise studentlegitimasjon. I og med at han kun hadde bankkort, slapp de ham ikke inn. At han ble avkrevd en annen type legitimasjon enn de andre gjestene var etter flertallets vurdering et tydelig tegn på diskriminering. Dørvakten fortalte også i retten at han handlet etter instruks fra både daglig leder og styrets formann når det gjaldt å nekte innvandrere adgang. Rettens mindretall derimot, bestående av rettens administrator, fant at han ikke kunne se bort fra at ghaneseren ble avvist fordi han var beruset. Mindretallet la vekt på forklaringen til en kvinnelig bartender, som hevdet at ghaneseren var full og at dørvakten var en hevngjerrig person som nå ville lage problemer for sin tidligere arbeidsgiver som han var i et konfliktforhold med. Mindretallet var også av den

³⁹ Dom avsagt av Oslo tingrett 19. april 2001

oppfatning at dørvakten fremsto som svært lite troverdig i retten. Foretaket Torggata Bar og nattklubb AS ble dømt for overtredelse av straffeloven § 349a, jfr. § 48a, til å betale en bot på 30 000 kr, i tillegg til saksomkostninger på 10 000 kr. Dommen ble anket og ved Borgarting lagmannsretts beslutning av 12. juli 2001, ble tiltaltes anke over bevisvurderingen under skyldspørsmålet, henvist til ankebehandling. Noen dager før ankebehandlingen mottok retten et skriv fra Oslo statsadvokatembeter som meddelte at de frafalt videre forfølgning. Årsaken var at foretaket Torggata Bar og nattklubb AS var slått konkurs, og at selskapet dermed var slettet fra foretaksregisteret. Lagmannsretten frifant derfor tiltalte under henvisning til strpl. § 322, siste ledd.

Av denne saken går det tydelig frem at det ofte er vanskelig å bevise i ettertid hva som var årsaken til at en gjest ble nektet adgang. Retten må være sikker på at årsaken til nektelsen var personens hudfarge, etniske opprinnelse eller en av de andre alternative grunnene. Vitner som hevder at det har vært vanlig med diskriminering ved utestedet, vil innvirke på beslutningen som dreier seg om hvem retten velger å tro på. I denne saken hevdet dørvakten det samme som fornærmede, noe som er uvanlig i slike saker. Det vanligste er påstand mot påstand, mao. at utestedet og dørvakten påstår en ting, mens den fornærmede påstår noe annet. Det fremstår som litt rart at verken dørvakten, daglig leder eller styrets formann var tiltalt i saken mot ”Valentinos”. At selskapet gikk konkurs førte dermed til at ingen ble straffet i saken. Det kan tyde på at etterforsknings- eller påtalearbeidet knyttet til med hvem som skulle tiltales har vært mangelfullt, uten at jeg kan si det helt sikkert.

3.7 Sak nr. 3: Foretaket Sagana AS Sparks og fire andre tiltalte⁴⁰

Flere forelegg ble utstedt av politiet som følge av etnisk diskriminering ved utestedet ”Sparks”. Foreleggene ble ikke vedtatt og saken kom derfor opp til avgjørelse i Oslo tingrett. De tiltalte var: Foretaket Sagana AS Sparks, tre dørvakter, heretter kalt A, C og D samt antatt daglig leder ved utestedet, heretter kalt B. Tiltalene gjaldt flere tilfeller av diskriminering i perioden 6. august 2000 til 10. november 2000 og et tilfelle 10. mars 2001.

⁴⁰ Dom avsagt 12. november 2002, Oslo tingrett.

Tingrettens vurdering:

Etter den samlede bevisførselen kom retten frem til at det ble foretatt en bevisst siling ved døren av besøkende med annen hudfarge eller etnisk opprinnelse. Retten fant det videre bevist at tiltalte A og D hadde gjort seg skyldig i diskriminering etter strl. § 349a. Når det gjaldt tiltalte C, fant retten det ikke bevist at han hadde jobbet som dørvakt ved Sparks, og han ble derfor frifunnet. Det fremsto som uklart for retten hva slags stilling antatt daglig leder B hadde hatt ved utestedet i denne perioden. Påstanden om at han fungerte som daglig leder ved Sparks ble ikke lagt til grunn og han ble frifunnet. Når det gjaldt foretaket som var tiltalt etter strl. § 349a, jfr. strl. § 48a, fant retten det bevist at utestedet systematisk hadde diskriminert personer med innvandrerbakgrunn gjennom instruksjoner om dette fra ledelsen. I og med at selskapet ble tvangsoppløst 8. april 2002, kom retten til at det ikke lenger eksisterte noe foretak å fullbyrde straffen overfor. Saken ble derfor avvist i forhold til firmaet Sagana AS Sparks. Forsvarer for dørvakt A, advokat John Christian Elden, påberopte at politiet på ulovlig måte hadde benyttet seg av utradisjonelle etterforskningsmetoder med provokasjonstilsnitt. Grunnen til denne anførselen var at politiet ved den aktuelle dagen hadde samarbeidet med noen innvandrere for å avdekke om stedet bedrev diskriminering. Anførselen ble avvist av retten, som kom til at den straffbare handlingen ikke kunne sies å være initiert av politiets medhjelpere. Retten mente at situasjonen var annerledes her enn hva tilfellet var i den avgjørelsen advokat Elden hadde vist til⁴¹, og dørvakten ble dømt. Dommen ble anket av de to domfelte dørvaktene A og D, men anken ble nektet fremmet av Borgarting lagmannsrett ved beslutning av 27. mai 2003.

I denne saken hadde påtalemyndigheten sterkere bevis enn i "Valentinos- saken". Det var mange vitner i saken, både de fornærmede, en bartender, en journalist og politivitner. En av dørvaktene hadde også sagt rett ut til en av polititjenestemennene at grunnen til personen ikke slapp inn var "fordi han var mørkhudet". Dørvakten sa også at han hadde fått beskjed om dette fra daglig leder. Politiet hadde ikke avklart hvem som var daglig leder i den aktuelle perioden, og det førte til at den antatte daglige lederen B ble frifunnet. Noen eier var heller ikke tiltalt i saken. Det er vanskelig å si i ettertid om

⁴¹ Rt.1993 s. 473

det var snakk om mangelfull etterforskning. Resultatet var i hvert fall til at det var dørvaktene alene som fikk ”svi” for utestedets diskriminerende praksis.

3.7.1 Oppsummering

I ”boligformidlerkjennelsen” var kjernespørsmålet om formidling av en liste over private utleieobjekter, som i visse tilfeller bare ble leid ut til ”norske” nordmenn, var straffbar diskriminering. Flertallet kom til at forholdet falt utenfor anvendelsesområdet til strl. § 349a, og den tiltalte ble frifunnet. Grunnen var at kvinnen i følge flertallet ikke hadde nektet noen sin tjeneste, men kun hadde formidlet en liste over utleieobjekter. Den diskriminerende part var de private utleierne, men på tidspunktet for kjennelsen var slik diskriminering ikke forbudt. I ettertid har det kommet lovgivning som gjør det forbudt å diskriminere på usaklig grunnlag ved utleie av bolig. I de to andre sakene, og spesielt i saken mot Torggata Bar & Nattklubb AS, går det frem at det er vanskelig å bevise hva som egentlig var grunnen til at fornærmede ikke kom inn på utestedet. Problemet var også at når firmaene gikk konkurs i etterkant, var det ikke lenger noe objekt å straffe. Dette var tilfelle i begge ”utestedsdiskrimineringssakene” som ble gjennomgått over. Når verken eier eller daglig leder er tiltalt eller straffet, ender det med at foretaket slipper unna, og det er dørvaktene som får ”svi”. Man kan heller ikke se bort i fra at slike firmaer som går konkurs raskt kan starte opp igjen under nytt navn. Det gjennomgangen av sakene også viser, er at vi kun har fått en fellende dom i en sak med grunnlag i strl. § 349a i løpet av elleve år.

Det neste leddet i undersøkelsen av praktiseringen av strl. § 349a, er å se nærmere på kvaliteten på etterforskningen i slike saker. I rapporten som ble gjennomgått ovenfor, kom utvalget som nevnt frem til at etterforskningen var til dels mangelfull i saker med grunnlag i strl. § 349a. Jeg har gått frem stort sett på samme måte som utvalget gjorde, ved at jeg har lest gjennom etterforskningsdokumenter fra perioden 2001-2005. Målet var å undersøke om kvaliteten på etterforskningen hadde blitt noe bedre. Det var også et poeng å finne ut hva slags type forhold som vanligvis anmeldes etter strl. § 349a. Resultatet av undersøkelsene følger nedenfor.

3.8 Undersøkelse av etterforskningsdokumenter fra Oslo politidistrikt

Seks av anmeldelsene dreide seg om forhold som åpenbart ikke ble rammet av strl. § 349a, og disse ble derfor henlagt umiddelbart. Fem anmeldelser gjaldt klager på påstått diskriminering fra sosialkontor, trygdekontor og utlendingsmyndighetene. De fornærmede hevdet at lang behandlingstid eller dårlig behandling skyldtes hans/hennes innvandrerbakgrunn. Sakene ble henlagt, og mitt inntrykk er at disse sakene handlet mer om frustrerte innvandrere i møte med et byråkratisk system, enn at det var straffbar forskjellsbehandling. En annen anmeldelse var i større grad berettiget og gjaldt en entreprenør som nektet en muslim sine tjenester. Firmaet hadde vært på befarings hos fornærmede, men etter at de leste om terrortrusler fra muslimer i avisene, bestemte entreprenøren seg for at firmaet ikke kunne hjelpe fornærmede likevel. Dette ble tydeliggjort i et brev til fornærmede. Entreprenøren fikk et forelegg av politiet og han vedtok dette.

De resterende 22 anmeldelsene gjaldt "utestedsdiskriminering". Tre av sakene dreide seg mest sannsynlig om misforståelser og ikke om straffbar diskriminering. Eksempelvis handlet en av disse om en illojal bartender som tok høyere pris for en halvliter enn det ølet egentlig kostet. Dette førte til at en innvanderer trodde at bartenderen drev med diskriminering. To andre anmeldelser, gjaldt begge samme café. Her hadde eieren, som selv var utlending, hatt problemer med store gjenger som satt på cafeen hele dagen og kun kjøpte en kaffe eller ingenting. Eieren hadde derfor nektet en slik gjeng servering ved to anledninger. Mitt inntrykk er at etterforskningen i saken var grei, bortsett fra at avhørene ble tatt sent. Eksempelvis ble eieren avhørt to måneder etter anmeldelsen og fornærmede ble først avhørt et halvt år etter. Dette går for øvrig igjen i mange av sakene om "utestedsdiskriminering". En anmeldelse endte med illeggelse av forelegg og tilslutt med rettssak. Dette var i saken mot utestedet "Sparks". Saken gjaldt anmeldelsen fra 2001, men også flere anmeldelser fra 2000. Saken er gjennomgått ovenfor, men et par ting kan sies om etterforskningen. Det så ut til at politiet hadde gjort mye arbeid i saken. Politiet var selv inne i bildet for å avdekke diskrimineringen, og foretok grundige avhør. Etterforskningen rundt hvem som var eier og daglig leder virket noe mangelfull, noe som endte med at den antatte daglige lederen ble frifunnet. I en annen sak, som ble henlagt, ble tre innvandrere og en svenske nektet å komme inn på et utested under henvisning til at det var privat fest. Svensken prøvde på

nytt senere og kom da inn. Bevisituasjonen var nok vanskelig slik den ofte er i disse sakene, på grunn av at det dreide seg om ”ord mot ord” fra henholdsvis anmelderne og utestedets ansatte. Men også her ble de involverte parter avhørt sent. Det svenske vitne 1,5 måneder etter hendelsen og dørvakten 2 måneder etter hendelsen. De fornærmede møtte en politibil utenfor stedet den dagen forholdet skjedde, men ble bedt om å anmelde forholdet på en politistasjon. Man kan ikke se bort fra at saken kunne endt annerledes hvis politiet hadde vært raskere på banen.

Et annet utested fikk anmeldelser mot seg ved to anledninger. Her møtte den fornærmede også politi i nærheten, men ble av dem bedt om å anmelde forholdet på en politistasjon i nærheten. Dørvaktene ble avhørt 2 måneder senere. Vedrørende anmeldelse nr. to, mottok politiet et brev fra SMED som klagde på sen etterforskning. Dette var 4 måneder etter hendelsen. Det var på det rene at politiet støtte på en del problemer i saken. Det var svært vanskelig å få opplysninger fra eier samtidig med at stedet var stengt en stund i den perioden etterforskningen pågikk. I et tilfelle hadde et utested nektet å godta et asylkort som legitimasjon. En venn av fornærmede, som hadde samme nasjonalitet som ham, slapp derimot inn. Saken ble henlagt, sannsynligvis fordi politiet ikke regnet dette som noe straffbart forhold. Etterforskningen så grei ut og i dette tilfellet gikk en patruljerende politimann frem til stedet samme kveld og avhørte dørvakten. Fem andre anmeldelser gjaldt overfor samme utested, men forskjellige tidspunkter. Anmelderne var alle personer med asiatisk opprinnelse. En påstand gikk ut på at stedet, eller ihvertfall nærområdet, hadde hatt problemer med en vietnamesisk gjeng. I følge dørvaktene hadde politiet sagt at stedet måtte være oppmerksomme på denne gjengen. Daglig leder ble avhørt etter tre måneder, mens dørvaktene ble avhørt først et år etter episodene. Politiet hadde tydeligvis hatt vanskeligheter med å få tak i de rette dørvaktene, men på den annen side rettet politiet sin første henvendelse til dørvaktfirmaet etter et halvt år. TV2 hadde filmet og lagd en reportasje om det som skjedde ved inngangen i forbindelse med en av episodene. En sivil politimann fikk med seg den samme hendelsen, men ble først avhørt et halvt år etter. Næringsstaten var også inne i bildet og ville ha en forklaring fra utestedet, slik at de skulle unngå å bli stengt etter serveringsloven § 6, jfr. §§ 12 og 19. Alle sakene ble henlagt nesten to år etter forholdene skal ha funnet sted. Etter min mening var det mye å utsette på etterforskningen i disse sakene. For det første ble avhørene foretatt sent, noen faktisk et år etter. For det andre ble ingen av de fornærmede eller vitner avhørt mer inngående

etter at forholdene var anmeldt. Det ble heller ikke notert noe angående de fornærmedes antrekk, tilstand osv. Det er klart at politiet møtte på en vanskelig bevissituasjon også i disse sakene, blant annet fordi det var få vitner. På den annen side fantes det i hvert fall fra den ene av episodene både et filmopptak, et lydopptak og et sivilt politivitne. Det er meget mulig at utfallet kunne blitt annerledes hvis politiet hadde vært raskere på banen og foretatt en mer grundig etterforskning i disse sakene.

Videre gjaldt en sak seks personer som alle anmeldte det samme utestedet for diskriminering ved døra. De ble fortalt av dørvakten at de ikke sto på gjestelisten, mens de selv hevdet at firmaet hadde sendt en telefaks hvor de ba om å bli satt opp på listen. Den ene av de seks hadde norsk bakgrunn og ikke vietnamesisk som de andre, og han påsto at han slapp inn på utestedet da han prøvde igjen noe senere. Daglig leder var den eneste som ble avhørt i saken, og det skjedde to måneder etter at forholdet ble anmeldt. Det var ingen vitner i saken, noe som selvfølgelig er problematisk. Avhøret ble likevel foretatt relativt sent og den dørvakten som var på jobb den aktuelle kvelden, ble ikke avhørt. Den siste saken var på tidspunktet for gjennomlesningen fortsatt under etterforskning hos politiet. Jeg ble fortalt av politiet at man i denne saken hadde et utenforstående vitne som selv hadde sluppet inn på utestedet, uten å bli konfrontert med det samme som de fornærmede, nemlig at det var privat fest. Hva utfallet blir i denne saken er fortsatt åpent.

3.8.1 Oppsummering

Det man kan trekke ut av avsnittet over, er for det første at en god del av tilfellene ikke dreier seg om straffbar diskriminering. For det andre er gjennomgangen også en bekreftelse på at det er en vanskelig bevissituasjon i flesteparten av slike saker. Det er sjelden utenforstående vitner som har fått med seg hendelsen, slik at det blir påstand mot påstand. Når det gjelder etterforskningen har den som oftest kommet i gang sent. Avhørene har blitt foretatt alt fra to måneder etter den påståtte diskrimineringen, til ett helt år etter. Det er stor sannsynlighet for at en slik forsinkelse har betydning for utfallet, jfr. følgende uttalelse om utestedssaker i rapporten som gjaldt perioden 1997-2000:

”Oppklaringsmulighetene i slike tilfeller vil vanligvis være helt avhengig av at etterforskning igangsettes umiddelbart.”⁴²

Poenget er at politiet helst må komme til utestedet samme kveld og undersøke alt som er relevant for saken. I en del av sakene kan det også virke som om politiet burde ha avhørt flere personer enn det de gjorde i saken. En avklaring når det gjelder de fornærmedes antrekk og tilstand samt hva slags forhold det var på utestedet den aktuelle kvelden, kan synes å mangle i noen tilfeller. Dette henger nok sammen med at avhørene foretas lenge etter hendelsene har funnet sted. Som en oppsummering synes det klart at forholdene ikke har forandret seg i særlig grad etter at rapporten fra arbeidsutvalget forelå.

Dermed er gjeldende rett gjennomgått og jeg har i tillegg redegjort for praktiseringen av strl. § 349a. Neste del av oppgaven inneholder en gjennomgang av gjeldende rett og praksis i Sverige.

4 En redegjørelse for Sveriges lovbestemmelser som rammer diskriminering i næringsvirksomhet

Som nevnt innledningsvis, er også en sammenligning med gjeldende rett og praksis i Sverige en del av oppgaven. Det første jeg har sett på er den strafferettslige reguleringen i Sverige og deretter praktiseringen av den. Det siste jeg har gått igjennom er den sivile lovgivningen. Hovedmålet har vært å belyse eventuelle forskjeller i praksis i de to landene, for å vurdere om det kan være grunn til å gjøre noe annerledes i Norge. Hensynet til relevans og tidsmessige årsaker, gjorde at jeg ikke tok for meg mer enn et utvalg av de strafferettslige avgjørelsene fra Sverige. Hovedgrunnen er at det foreligger

⁴² Riksadvokatens publikasjoner nr.4/2002, s.23

relativt mange høyesterettsdommer som gjelder diskriminering i næringsvirksomhet, og etter min oppfatning er det ikke nødvendig å redegjøre for alle for å foreta en sammenligning. Uansett har hovedpoenget vært å belyse om det er enklere å vinne frem i slike saker i Sverige. En redegjørelse av den strafferettslige reguleringen og praktiseringen av den følger nedenfor.

4.1 Brottbalken⁴³ § 9

Som Norge har Sverige også en straffebestemmelse som rammer diskriminering i næringsvirksomhet. Bestemmelsen er i kapittel 16 i den svenske straffeloven som heter ”brottsbalken”. Brottsbalken § 9, eller 9 § slik de skriver det i Sverige, tilsvarer på de fleste punkter strl. § 349a i Norge. Jeg gjengir derfor bare første og annet ledd her:

”En näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, skal dömas för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket om näringsidkare tillämpas också på den som er anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på näringsidkarens vägnar samt på den som er anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag.”

I Sveriges lovbestemmelse er det den næringsdrivende selv som nevnes i første ledd, jfr. ”näringsidkare”, og ikke som i den norske hvor det står; ”den som i ervervsmessig..”. Det utgjør ingen realitetsforskjell, da andre ledd i brottbalken § 9 også nevner at ansatte og folk som handler på vegne av den næringsdrivende kan straffes. Det interessante her er at det i bestemmelsen er en positiv oppregning av hvem som rammes av bestemmelsen. Lite tyder på at en utenforstående tredjemann som nekter noen vil rammes etter svensk rett. Her kan det trekkes paralleller til det som ble gjennomgått i avsnitt 2.2 om forståelsen av strl. § 349a, første ledd og hvilke personer som rammes. Ellers er § 9 bygd opp stort sett på samme måte som strl. § 349a. Diskriminering som rammes av brottbalken § 9 kalles i Sverige for ”olaga diskriminering”.

⁴³ Brottsbalk av 21.desember 1962 (1962:700).

Den svenske bestemmelsen tilsvarende altså langt på vei strl. § 349a. I neste avsnitt ser jeg på praktiseringen av brottsbalken § 9 i perioden 1995-2004.

5 En undersøkelse av praksis i Sverige

5.1 Antall anmeldelser etter brottsbalken § 9

1995: 153

1996: 220

1997: 181

1998: 237

1999: 271

2000: 263

2001: 218

2002: 254

2003: 198

2004: 330

Statistikken er hentet fra nettsidene til Brottsförebyggande rådet⁴⁴. Totalt foreligger det 2325 anmeldelser i Sverige over en periode på ti år. Det er således stor forskjell mellom Sverige og Norge når det gjelder antall anmeldelser. Grunnene kan være mange og jeg har dessverre ikke funnet noe klart svar på dette. Et par forhold er det likevel grunn til å peke på. For det første har Sverige dobbelt så mange innbyggere som Norge. Legger vi dette til grunn, kan man kanskje doble antall anmeldelser. Dette alene besvarer langt fra det store avviket, det må også være andre grunner til den store forskjellen. Sverige har større innvandrерandel enn Norge. I 2004 utgjorde innvandrерbefolkningen 8 % av

⁴⁴Kilde: www.bra.se

Norges befolkning. Av disse kommer 72 % fra ikke- vestlige land⁴⁵. Integrasjonsverket i Sverige opplyste om at det var ca.14 % innvandrere i Sverige. Hvor stor andel som er ikke- vestlige innvandrere gikk ikke frem av den samme statistikken. Men større prosentandel innvandrere kan være en begrunnelse. Hvilke andre årsaker som ligger bak blir kun hypoteser. Det kan være at rasisme og diskriminering er mer utbredt i Sverige. Eller det kan være at innvandrere flest kjenner til mulighetene i lovgivningen samt at innvandrere i Sverige har større tro på at det nytter å anmelde noen for diskriminering.

5.2 Antall saker for domstolene i Sverige

I Sverige har syv saker som gjelder ”olaga diskriminering” blitt avgjort av Högsta Domstolen i perioden 1976-2004. Fem av disse endte med domfellelse. Fire av sakene gjelder spørsmål om diskriminering ved boligutleie og boligsalg, to gjelder nektelse av inntreden i restaurant og en i et kjøpesenter. Bakgrunnen for valget av tidsperioden, som ikke tilsvarende den for anmeldelsesstatistikken, var at det forelå eldre saker som var interessante å se på. I avsnittene nedenfor har jeg valgt ut fire av de syv sakene, som jeg mener er tilstrekkelig som sammenligningsgrunnlag. Hensikten har vært å belyse eventuelle avvik mellom svenske og norske domstolars praktisering av sine respektive straffebestemmelser. Ved å gjennomgå dette utvalget, har jeg fått undersøkt om lovanvendelsen og bevisvurderingen i slike saker tilsvarende den som norske domstoler har benyttet seg av i de sakene som er gjengitt ovenfor. Når det gjelder det totale antall saker i Sverige som gjelder § 9 denne perioden, er dette tall jeg dessverre ikke har fått tak i. Årsaken er at det er umulig å få søkt etter avgjørelser fra Tingsrätten. Disse avgjørelsene blir ikke lagt ut for søk på samme måte som når det gjelder avgjørelser fra Hovrätten og Högsta domstolen. En oversikt over antall ilagte bøter har heller ikke vært mulig å få tak i. Nedenfor følger en redegjørelse for fire av sakene som har vært behandlet i Högsta domstolen.

⁴⁵ www.udi.no. Tilgang: http://www.udi.no/upload/Faktaark_valget%202005.pdf

5.2.1 NJA: 1976 s. 489

En sigøynerkvinne ble nektet å komme inn på en restaurant på grunn av sin spesielle klesdrakt. Dette var noe garderobedamen hadde fått instruks om fra daglig leder ved restauranten. De tiltalte, daglig leder og garderobedamen, hevdet i første omgang at sigøynerkvinnen og de andre i hennes selskap hadde stelt til bråk når de kom inn i restauranten, og at det var derfor de ikke slapp inn. Da saken kom til Högsta Domstolen, heretter kalt HD, anførte de tiltalte ikke lenger dette som årsak, men derimot at regelen om klesdrakter var gitt av daglig leder, fordi de ønsket et visst antrekk/ordning der inne. Typiske klær for sigøynerkvinner; støvler eller tresko og omfangsrike, slepende kjoler var derfor forbudt. Men HD festet ikke lit til denne forklaringen og la til grunn at nektelsen av sigøynerkvinnen ble utført fordi de ville hindre at andre gjester skulle reagere med misnøye mot personer, som gjennom sin typiske klesdrakt viste at de var sigøynere. De to tiltalte ble dømt til å betale dagsbøter av HD, jfr. brottsbalken § 9.

5.2.2 NJA: 1985 s. 226

En leder i et kommunalt boligforetak nektet å leie ut en leilighet til en sigøyner i et visst boligområde. Den tiltalte anførte til sitt forsvar at han nektet å leie ut på grunn av at erfaringer hadde vist at en del sigøynerfamilier lagde problemer for sine omgivelser. Han hevdet også at han nektet utleie for å forhindre segregasjon, dvs. at alle innvandrere bor på samme sted. Vedrørende den første anførselen uttalte HD: "Ett sådant antagande får emelertid inte stödjas på den etniska grupptillhörigheten utan måste ha sin grund i kännedom om den individuella sökanden." Når det gjelder anførsel nr. 2, går HD ganske grundig gjennom dette. Retten kommer frem til at man på visse områder vil kunne drive forskjellsbehandling som vil være legitim. Det var ikke tilfellet her ifølge HD, idet en slik generell rettferdiggjøring av utleienektelser på grunn av andre bakenforliggende motiver altfor lett ville kunne føre til misbruk for å skjule de egentlige motiver. Den tiltalte ble derfor dømt til å betale dagsbøter for "olaga diskriminering".

Det kommunale boligforetaket og lederen ble her regnet som en "näringsidkare", i motsetning til private utleiery. Noe annet som er verdt å peke på, er at det i denne saken

ikke var tvist om grunnene for nektelsen. Det som vanligvis er et hovedspørsmål var det altså ikke tvil om. Spørsmålet for retten var kun å avgjøre om grunnene var legitime. Saken er et eksempel på at man ”skjærer alle over en kam”, som er typiske kjennetegn på rasisme og diskriminering.

5.2.3 NJA: 1996 s. 768

Tre menn av afrikansk opprinnelse forsøkte å komme inn på restaurant Monnet i Stocholm, men ble nektet inntreden av dørvakten, Conny K. Afrikanerne samarbeidet med et reportasjeteam som skulle lage et tv-program om diskriminering i Stockholm. De to journalistene forsøkte også å komme inn i restauranten kort tid etter, noe de fikk lov til. All bevisføringen gikk her på å forsøke å klarlegge hva som var grunnen til at dørvakten ikke slapp inn afrikanerne. De tre oppga at dørvakten hadde sagt at det var ”trubaduraften” og at man måtte ha bestilt bord på forhånd. Han hadde videre sagt at de heller ikke kunne sette seg i baren å ta en øl. Conny K. på sin side var noe vaklende i sin forklaring i de tre instansene, men for HD oppga han at han trolig hadde nektet afrikanerne inntreden fordi det var fullt i restauranten. Alle instansene kom her til samme resultat, nemlig at det ikke var bevist som sikkert at Conny K. nektet de tre å komme inn på grunn av deres rase eller hudfarge.

Högsta Domstolen begrunnet sin avgjørelse slik:

Retten viser til forarbeidene til § 9, hvor det er nevnt at det i visse saker utvilsomt vil være vanskelig å føre bevis for diskriminering, og at det spesielt er ved tilfeller av systematisk diskriminering hvor bevismulighetene vil være gode. Med andre ord, hvis retten finner det bevist at det har forekommet systematisk diskriminering ved stedet, vil det tale for å legge vekt på de fornærmedes forklaringer og ikke på dørvaktens. HD uttalte at den samlede bevisføringen viste at restauranten ofte hadde gjester med en annen opprinnelse enn svensk, bl.a. gjennom uttalelsene til et afrikansk vitne, som var stamgjest ved restauranten. Noen systematisk diskriminering var det altså ikke tale om. Retten uttaler at det var uklart hva som var den egentlige grunnen til at Conny K. nektet de tre å komme inn. HD antyder i den sammenheng at fordi de fornærmede *kun* kom til stedet for å undersøke om restauranten diskriminerte innvandrere, så kunne de ha gjort et slikt inntrykk på Conny K. som gjorde at han ikke ønsket å slippe dem inn. Og fordi

dette inntrykket ikke trengte å ha noe med deres hudfarge å gjøre, uttalte HD, måtte Conny K. frikjennes.

Saken er et eksempel på at det i ettertid ofte kan være vanskelig å bevise hva som var den egentlige grunnen til at noen ble nektet å komme inn. Når retten ikke er sikker kan den eller de som har utført nektelsen heller ikke dømmes. Domstolene i Sverige møter altså på akkurat de samme vanskelighetene som norske domstoler i slike saker.

5.2.4 NJA: 1999 s. 556

Eierne av et lavprisvarehus i Sverige hadde innført et forbud mot at personer med vide, lange og tunge kjoler kunne komme inn i varehuset, av kriminalitetsforebyggende årsaker. Forbudet rammet praktisk talt bare finske sigøynerkvinner. En sigøynerkvinne, Ritva B., ble på et tidspunkt i 1996 nektet av en av eierne å komme inn i varehuset fordi hun hadde på seg en slik kjole, og dermed anmeldte hun eierne for olaga diskriminering i henhold til § 9 i brottsbalken. Det kom frem i bevisføringen at eierne slapp inn sigøynermenn og barn, mens kvinnene med de karakteristiske kjolene ble tilbudt å skifte til en annen type kjole lånt bort av varehuset, før de begynte å handle. Når det gjelder vurderingen av eiernes motiv, så er HD noe knappe i sine domsgrunner, men retten gjengir deler av hovrättens avgjørelse, som viser til dommen som er drøftet ovenfor, NJA 1985, s.226. Uttalelsen illustrerer godt hva dette egentlig dreier seg om:

”En näringsidkare har rätt i det syftet vägra någon, zigenare eller annan, tillträde till hans affärslokal. En sådan vägran måste emmelertid ha sin grund i kännedom om den individuella kunden och får inte stödjas på den etniska grupptilhörigheten.”

HD dømte eierne av lavprishuset for olaga diskriminering, jfr. brottsbalken § 9.

Det eierne gjorde i dette tilfellet kjennetegner ulovlig diskriminering, noe jeg også var inne på i innledningen. Den som forskjellsbehandler går ut i fra at en spesiell etnisk gruppe stjeler mye, og han iverksetter derfor et eller annet tiltak mot *hele* denne gruppen. Det vil nødvendigvis føre til urettferdig diskriminering, fordi den som forskjellsbehandler ikke vet om den enkelt personen han til enhver tid

forskjellsbehandler virkelig er en tyv. For at forbudet i denne saken skulle vært legitimt, så måtte altså eierne visst at akkurat Ritva B. var en tyv som for eksempel hadde stjålet i varehuset tidligere. Både i denne saken og i den som gjaldt boligutleie, innrømmet de tiltalte hvorfor de hadde forskjellsbehandlet.

5.3 Oppsummering

Fem av de syv sakene som til nå har vært i Högsta domstolen i Sverige har endt med fellende dom. Kun fire av de syv er gått gjennom her. Selv om 5 av de 7 sakene endte med domfellelse, er det lite som tyder på at svenske domstolars praktisering av brottsbalken § 9 avviker noe særlig fra norske domstolars anvendelse av str. § 349a. Dette sikter jeg til både lovanvendelsen og bevisbedømmelsen under skyldspøsmålet. I saken om påstått diskriminering på restaurant ”Monnet”, så man at domstolene møtte på de samme bevisproblemene som norsk politi og rettsvesen gjør. En annen sak var at det i flere saker ikke var gjort noe forsøk fra de tiltaltes side for å skjule at forskjellsbehandlingen gikk ut over sigøynere. På den måten var det også lettere for domstolene å idømme straff. Noe tilsvarende var tilfelle i saken mot utestedet ”Sparks”, der den ene dørvakten ikke la skjul på grunnen til at han nektet noen å komme inn. Om det har vært større prosentvis sjanse for å vinne frem strafferettslig med anmeldelser i Sverige, har jeg ikke noe grunnlag for å gi svar på. Dette kommenteres for øvrig nærmere et par avsnitt nedenfor.

Som nevnt i innledningen har Sverige også sivil lovgivning som regulerer diskriminering. Den svenske diskrimineringsloven har vært i kraft siden juli 2003⁴⁶. Nedenfor redegjøres det for innholdet i loven og noe av den praksis som til nå har kommet. Det meste av informasjonen har jeg funnet på nettsidene til diskrimineringsombudet i Sverige⁴⁷, men også gjennom kontakt med en av deres jurister. Diskrimineringsombudet, heretter kalt DO, er et organ som er opprettet i Sverige for å ivareta minoriteters rettigheter. Ombudets jurister yter rettshjelp til personer som har blitt utsatt for diskriminering.

⁴⁶ Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering

⁴⁷ www.do.se

5.4 Ny lag mot etnisk diskriminering

En ny sivil diskrimineringslov er allerede vedtatt i Sverige, den har vært i kraft siden juli 2003. Det er en generell lov som rammer diskriminering på de fleste samfunnsområder. Utover forskjellsbehandling på grunn av etnisitet, hudfarge osv, rammer loven også diskriminering på grunn av kjønn, legning og handicap. Det mest interessante i forhold til denne oppgaven er lovens § 9, som har overskriften ”Varor, tjenester og bostäder”. Bestemmelsen lyder slik:

”Diskriminering som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfatning, sexuell läggning eller funktionshinder är förbjuden vid yrkesmässigt tillhandahållande av varor, tjänster eller bostäder.”

En definisjon av uttrykket ”etnisk tilhørighet” er gitt i lovens § 4:

”I denna lag avses med

1. etnisk tillhörighet: att någon tillhör en grupp av personer som har samma nationella eller etniska ursprung, ras eller hudfärg,”

På de to årene loven har vært i kraft, har det kommet inn 344 anmeldelser som har dreid seg om denne typen diskriminering. 158 av disse gjelder serveringssteder og 186 gjelder øvrige varer og tjenester. Statistikken er hentet fra nettsidene til DO. Det er foreløpig ikke mulig å si noe særlig om praktiseringen av denne loven, fordi den er såpass ny. En jurist hos DO ga en kommentar tidlig i år angående praktiseringen av den nye loven. I følge ham var det i teorien en lettere bevisbyrde, men DO visste ikke hvordan bevisbyrdereglene ville fungere i praksis. I en del arbeidsrettssaker, med samme bevisbyrde, var hans oppfatning at bevislettelsen i praksis var ubetydelig. På det tidspunkt jeg var i kontakt med DO, hadde kun en sak vært i domstolene. Saken gjaldt et lesbisk par som kysset på en bar og ble kastet ut. Baren ble først frifunnet i Tingsrätten og deretter dømt i Hovrätten. I følge DO hadde Hovrätten en mer korrekt anvendelse av bevisbyrdereglene enn Tingsrätten. Jeg fikk videre opplyst at DO på det daværende tidspunktet hadde et titalls saker i rettssystemet.

I ettertid har flere serveringsteder blitt dømt for diskriminering i første instans. Erstatningssummene har ligget på ca. 200 000 kr i saker hvor det har vært fire fornærmede. Det har vært skrevet flere artikler om dette på DO's nettsider de siste månedene. Det har dessverre ikke lyktes meg å få tak i noen av dommene. Grunnen til det, er som nevnt at avgjørelser fra Tingsrätten ikke blir lagt ut på nettet slik at man kan søke etter dem. Det kan også være at avgjørelsene ikke er rettskraftige hvis de er anket til en høyere instans. På nettsiden til DO beskrives også to saker fra Malmö hvor de saksøkte (serveringsstedene) har inngått forlik med DO og de fornærmede⁴⁸. Samme sted går det frem at DO har 11 stevninger gående mot forskjellige serveringssteder og 2 stevninger mot noen svømmehaller⁴⁹.

6 Kommentar vedrørende forskjellene i Norge og Sverige

Når det gjelder praktiseringen av strl. § 349a i Norge og den tilsvarende brottsbalken § 9 i Sverige er det ikke store forskjeller når det gjelder anvendelsesområde. Politi og domstoler fra Norge og Sverige møter på de samme bevisvanskelighetene i forbindelse med årsaken til nektelsen. Med andre ord handler stort sett sakene om det samme, samtidig som straffebestemmelsene er svært like. Når det gjelder spørsmålet om hvor mange anmeldelser som har ført frem, har det vært enklest å finne ut hvordan forholdene er i Norge. Grunnen er at jeg herfra har fått en viss oversikt over antall strafferettslige reaksjoner. Mitt hovedfunn går ut på at svært få saker har ført frem. Når det gjelder Sverige har jeg ikke fått tak i tall over antall strafferettslige reaksjoner. Her har jeg som sagt kun fått tak i de sakene som er avgjort av Högsta domstolen. På bakgrunn av dette er det vanskelig å vurdere om det er lettere å vinne frem strafferettslig i Sverige. På den annen side går det frem av flere rapporter utarbeidet av den europeiske kommisjonen mot rasisme og intoleranse at forholdene i Norge og Sverige til dels har vært de samme når det gjelder praktiseringen av straffelovgivningen som rammer

⁴⁸ www.do.se

⁴⁹ www.do.se. Tilgang: <http://www.do.se/o.o.i.s?id=1928>

diskriminering i næringsvirksomhet. Kommisjonen, også kalt "ECRI", har i flere år konkludert med de samme problemene både når det gjelder Sverige og Norge i forbindelse med oppfyllelsen av konvensjonen om avskaffelse av all former for rasediskriminering. Når det gjelder sivilrettslig lovgivning har Sverige vært raskere på banen og kommet lengre enn Norge. Som nevnt har den svenske loven vært i kraft siden 2003, mens den norske diskrimineringsloven ikke har trådt i kraft ennå. Det ser også ut som om Diskrimineringsombudet i Sverige arbeider aktivt med å stevne utesteder som diskriminerer. Hva slags innvirkning den nye bevisbyrden får på utfallet i slike saker er det for tidlig å si noe om. En annen klar forskjell mellom Norge og Sverige når det gjelder diskriminering i næringsvirksomhet er antallet anmeldelser pr. år. Dette gjelder både i forbindelse med brottsbalken § 9 og klager som dreier seg om påståtte overtredelser av den sivile diskrimineringsloven. Grunner jeg var inne på i avsnittet om anmeldelsesstatistikk, var at det er større befolkning i Sverige, større prosentandel innvandrere og kanskje mer fokus og kunnskap rundt lovverket osv. Jeg vet dessverre ikke nok om dette til å kunne si noe sikkert.

Jeg har nå redegjort for lovverket som regulerer diskriminering i næringsvirksomhet i Norge og Sverige. I den sammenheng har jeg også sett på praktiseringen av lovverket for å få et inntrykk av om minoriteter er tilstrekkelig vernet mot denne formen for diskriminering. Det gjenstår da å se litt på fremtidsutsiktene på dette rettsområdet.

7 Veien fremover

Det er mye som er i forandring når det gjelder rasisme og rasediskriminering, både når det gjelder lovgivning og opprettelse av nye organer. Den nye diskrimineringsloven er nettopp vedtatt og trer i kraft på nyåret. Samtidig med dette blir Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemda opprettet. Begge vil håndheve loven. Det har også nylig kommet bestemmelser både i boliglovgivningen og i alkoholloven som rammer diskriminering. Hvordan lovgivningen og de nye organene

vil fungere i praksis gjenstår å se. Nedenfor følger en kort redegjørelse for den nye diskrimineringsloven.

7.1 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv.⁵⁰

Den nye loven er en generell diskrimineringslov, jfr. § 4, første ledd, som lyder slik: ”Direkte og indirekte diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion eller livssyn er forbudt”. Den vil gjelde på de fleste samfunnsområder, med unntak av familieliv og personlige forhold, jfr. § 3 i loven. Diskriminering i næringsvirksomhet nevnes ikke eksplisitt, men vil likevel rammes, fordi loven gjør alle former for diskriminering forbudt, jfr. for øvrig følgende uttalelse i forarbeidene til loven⁵¹:

”Departementet foreslår at loven i utgangspunktet skal komme til anvendelse på alle samfunnsområder hvor diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. kan forekomme”.

I tillegg vil FN’s rasediskrimineringskonvensjon gjelde som norsk lov, jfr. § 2 i diskrimineringsloven, og i artikkel 5 er det nevnt opp en liste over alle de områdene hvor rasediskriminering skal bekjempes. Retten til adgang til steder og tjenester for allmenheten går frem av artikkel 5, bokstav f. Saksøker vil kunne kreve oppreisning ved brudd på loven, jfr. § 14, første ledd. Erstatning for økonomisk tap må kreves etter allminnelige erstatningsregler, jfr. § 14, tredje ledd.

Hvordan loven vil fungere vil fremtiden vise, men det blir spesielt interessant å se hva slags betydning det får at nye bevisbyrdereglene innføres. Det vil bli et krav om delt bevisbyrde. I tillegg er dette en sivilrettslig lov med mindre strenge beviskrav enn man

⁵⁰ Ny norsk diskrimineringslov av juni 2005, i kraft 1. januar 2006.

⁵¹ Innst. O. nr. 69 (2004-2005), kap. 9.1

har på strafferettens område. Et utdrag fra forarbeidene sier noe om bakgrunnen for dette⁵²:

”Departementet legger til grunn at det ofte vil være vanskelig for klager (eller saksøker i en rettssak) å oppfylle sin bevisbyrde etter de alminnelige reglene om sannsynlighetsovervekt i saker om diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. Å legge hele bevisbyrden på den som mener seg diskriminert vil i praksis innebære at mange saker om diskriminering ikke får en reell prøving fra håndhevingsapparatets side. Det vil i mange tilfeller være den andre parten, innklagede (eller saksøkte i en rettssak), som har foretatt handlingen og sitter inne med opplysningene og kunnskapen om hva som faktisk har skjedd og hva som har vært avgjørende. Det betyr at denne parten i de fleste tilfeller vil være den som er nærmest til å føre bevis for grunnlaget for avgjørelsen”.

Dette vil føre til at den praktiske gjennomføringen i diskrimineringssaker vil gå ut på at saksøker/innklager i første omgang må vise at *det foreligger omstendigheter som gir grunn til å tro* at diskriminering har funnet sted. De opplysningene som foreligger, kan være fremskaffet av saksøkeren, eller av tilsynet etter at saken er tatt til behandling der. Dersom de foreliggende omstendighetene er av en slik art som bestemmelsen gir anvisning på, vil diskriminering anses bevist med mindre den som har utført handlingen sannsynliggjør at det likevel ikke foreligger noe lovstridig forhold. Bevisbyrden går gjennom dette over på den innklagede part. Kravet til sannsynliggjøring innebærer at det må anses mer enn 50 % sannsynlig at diskriminering ikke har funnet sted. Som det går frem ovenfor innebærer dette et annet beviskrav enn det som er tilfellet for strl. § 349a. Her må retten finne det bevist utover enhver rimelig tvil at straffbar diskriminering har funnet sted før bøter eller fengsel kan idømmes. Videre er det påtalemyndigheten som har bevisbyrden i slike saker.

I forbindelse med ikrafttreddelsen av den nye diskrimineringsloven blir også teksten i strl. § 349a endret noe. Begrepet ”rase” utelates, men byttes ikke ut med noe annet, mens uttrykket ”trosbekjennelse” byttes ut med ”religion eller livssyn”. Grunnen til at ”rase” tas ut, er at det etter hvert har blitt et belastet uttrykk. Bakgrunnen for den andre

⁵² Ot.prp.nr.33 (2004-2005)

endringen er at begrepene religion og livssyn er mer dekkende enn uttrykket ”trosbekjennelse”. Endringene vil ikke innebære noen stor realitetsendring, bortsett fra at uttrykket livssyn gjør at noen flere tilfeller vil kunne dekkes av bestemmelsen.

8 Oppsummering og konklusjon

Det rettslige vernet vi har i Norge mot å bli diskriminert av virksomheter som tilbyr varer og tjenester, er i dag hovedsaklig et strafferettslig vern og reguleres av strl. § 349a. Den nye bestemmelsen i alkoholloven som nå nevner diskriminering i tillegg til narkotikaomsetning, vil få betydning for omfanget av vernet, men bestemmelsen er såpass ny at det er for tidlig å si noe om. Etter mitt syn vil det være avgjørende i hvilken grad det kommer til å bli utført kontroll med serveringsstedene. Ellers har jeg ovenfor vist at det blir en del forandringer på nyåret både i forhold til lovgivning og opprettelsen av nye organer.

Redegjørelsen for hva strl. § 349a rammer og undersøkelsen av den faktiske praktiseringen av bestemmelsen, har gitt noe av svaret på spørsmålet om innvandrere har et tilstrekkelig vern mot å bli diskriminert. Et forhold er at svært få anmeldelser har ført frem. I løpet av elleve år har vi kun fått to domfellelser i en sak mot et utested og trolig bare et fåtall vedtatte forelegg. Undersøkelser foretatt av arbeidsutvalget utnevnt av Riksadvokaten samt min egen undersøkelse, viste at noe av årsaken til at så få saker har ført frem, lå hos politi og påtalemyndighet. Grunnene til dette kan være mange: ressursmangel, prioriteringer osv. Et annet forhold er at beviskravet i strafferetten er strengt, noe som antas å være en medvirkende årsak. Grunnen er at det ofte er vanskelig i ettertid å si med sikkerhet hva som var årsaken til en nektelse. Konklusjonen er uansett at den strafferettslige reguleringen ikke fungerer tilfredsstillende som et vern mot

diskriminering i næringsvirksomhet. Dette har også vært hevdet i en årrekke av diverse antirasistiske organisasjoner.

Det er likevel viktig å understreke at selv om anmeldelser etter strl. § 349a sjelden fører frem, var det ikke meningen at dette skulle være en bestemmelse som skulle brukes mye. Dette finnes det uttalelser om blant annet i forarbeidene til § 349a. For det første var det meningen at bestemmelsen skulle ha en markeringsfunksjon, og det var nok også slik at bestemmelsen først og fremst skulle brukes ved tilfeller av gjentatt og systematisk diskriminering. Manglende etterforskningsarbeid fra politiets side har kommet som et tillegg til dette, noe som har ført til at § 349a så å si ikke har blitt brukt. En annen sak er at hvis man skal kunne oppdage tilfeller av gjentatt diskriminering ved utesteder, må man i mye større grad være aktivt ute å kontrollere stedene. Den diskriminerende praksisen ved utestedet ”Sparks” ble avslørt ved en slik kontroll, men det hører altså til sjeldenheten. En viss preventiv effekt kan man nok forvente at strl. § 349a har, ved at endel næringsdrivende er klar over at diskriminering er forbudt. Det er imidlertid vanskelig å måle en slik virkning. Konklusjonen er uansett at det rettslige vernet mot diskriminering på langt nær er tilstrekkelig. Innvandrere som i dag blir nektet å komme inn på et serveringssted på grunn av sin etniske opprinnelse, har pr. i dag liten eller ingen mulighet til å vinne frem rettslig mot serveringsstedet.

Problemet med diskriminering i næringsvirksomhet er selvfølgelig en del av et større samfunnsproblem. Når innvandrere har problemer med å slippe til på arbeidsmarkedet, boligmarkedet og på serveringssteder, er dette noe som fører til at de faller utenfor samfunnet. Innvandrere som utsettes for dette kan i verste fall bli kriminelle. Det er nok også rimelig å anta at den frustrasjonen og håpløsheten som oppstår etter at noen blir utsatt for ”utestedsdiskriminering” i de mest ekstreme tilfellene kan føre til farlige situasjoner. Det er også viktig å være klar over at opplysnings-, holdnings- og integreringsarbeid er vel så viktig som det rettslige vernet mot diskriminering og rasisme. Det er både nordmenns holdninger generelt, store kulturforskjeller og til en viss grad integreringsproblemer blant innvandrere som ligger til grunn for disse problemene. Med andre ord blir det for eksempel for enkelt å si at det kun er serveringsbransjens skyld at innvandrere blir nektet å komme inn på utesteder. Dypt sett må jo forholdet mellom innvandrere og etniske norske nordmenn bedres generelt for at man skal få til en endring når det gjelder rasisme og diskriminering. Dette er viktig å ha

i bakhodet når man jobber med disse problemstillingene. Lovgivningen er altså en liten del av det hele og vil hovedsakelig brukes til å rette opp tilført ”skade” i ettertid. Men slik lovgivning og en aktiv bruk av den, er likevel med på å sende ut signaler til samfunnet om hva flertallet mener om dette.

9 Litteraturliste

Kongeriget Norges Grundlov av 17.mai 1814, § 110c, §96 og § 100.

Alminnelig norsk straffelov av 22. mai 1902 nr. 10, §§ 349a, 40, 48a, 135a, 232, 77, 257 og 57.

Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. av 4. februar 1977 nr.4. (aml.), §54b.

Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. (alkoholloven) av 2. juni 1989 nr. 27, § 1-8, 3. ledd.

Lov om serveringsvirksomhet (serveringsloven) av 13. juni 1997 nr. 55, § 6.

Moen, Thale. ”Kontroll av verdensveven, et studie av rasistiske ytringer på internett”. Hovedfagsavhandling i kriminologi. Mai 2004.

Fagerhus, Harald. Hefte om rasisme og fascisme. Link:

http://home.powertech.no/haraldfa/ras-naz-3.htm#_Toc42853057

Lunde, Henrik. Artikkel om rasisme på internett. Antirasistisk senter nettside. Tilgang: <http://www.antirasistisk-senter.no/infobanken/dokumenter/artikler/rasismehef.html>

Bratholm, Anders. ”Minoritetsvern for enkeltindivider”. I: Jussens venner 1981, s. 431?

Forarbeider: Ot. Prp. Nr. 48, 1969-70 (om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov).

Internasjonal konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering.(Norsk oversettelse). Vedtatt 21. desember 1965 og i kraft fra 4. januar 1969. Engelsk tittel:

International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination.

Straffeloven kommentarutgave. Tredje del. Forseeelser. Redaktører: Anders Bratholm og Magnus Matningsdal, s. 102- 106. Februar 1998.

Brottsbalken av 21. desember 1962, kap.16, § 9.

Lag 2003:307 om förbud mot diskriminering

Brottsförebyggande rådet. Anmeldelsesstatistikk. Tilgang: www.bra.se

Riksadvokatens publikasjoner nr.4, 2002. "En undersøkelse av politiets og påtalemyndighetens behandling av saker som anmeldes etter straffeloven § 135a og § 349a." Utgitt: 11. desember 2002.

Bokmålsordboka og nynorskordboka. Tilgang:

<http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>

Riksadvokatens rundskriv

NOU 2002: 12 (lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion m.v.)

Ot.prp.nr.33 (2004-2005) Om ny lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven).

Ot. Prp. Nr. 86 (2003-2004) Omsetning av alkoholholdig drikk m.v. (endringslov)

Innst.O.nr.69 (2004-2005) Innstilling fra kommunalkomiteen om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv.

Aftenposten. Artikler om "utestedsdiskriminering". Tilgang: www.aftenposten.no

Dagbladet. Artikler om "utestedsdiskriminering". Tilgang: www.dagbladet.no

Utrop.no, nettavis. Artikkel om diskriminering. Tilgang: www.utrop.no

Nystuen, Gro. "Rasismebegrepet i norsk rett." Artikkel i Samora magasin nr.2, 2004
Artikkel skrevet av Antirasistisk senter. *Blind på høyre øye?* Tilgang:

http://www.antirasistisk-senter.no/infobanken/dokumenter/artikler/blind_hoyre.html

10 Vedlegg

Vedlegg 1:

Spørreundersøkelse angående ”Utestedsdiskriminering”

Undertegnede Martin H. Weber er juss-student som skriver oppgave om diskriminering i næringsvirksomhet. Jeg har lært en del om dette etter hvert, men jeg er også interessert i å få noen innspill fra personer med kunnskap om denne typen diskriminering. Det er i denne forbindelse jeg vil be deg svare på noen få spørsmål. Undersøkelsen vil være fullstendig anonym, jeg kommer ikke til å nevne navn på personer eller organisasjoner i oppgaven. Undersøkelsen dreier seg om diskriminering av nordmenn med en annen etnisk bakgrunn på utesteder, barer, diskoteker og restauranter.

Eventuelle spørsmål kan rettes til meg på mail: m.h.weber@student.jus.uio.no eller mobil: 90696900

På forhånd takk for hjelpen.

Spørsmål nr. 1:

Hvor ofte opplever nordmenn med annen etnisk bakgrunn å bli nektet inngang på utesteder/restauranter?

Sett kryss:

Svært ofte

Ofte

Sjelden

Aldri

Vet ikke

Spørsmål nr. 2:

Hva tror dere motivene/grunnene til dette er?

Spørsmål nr. 3:

Har det vært samme omfang på dette problemet de siste tjue årene, eller har ting bedret eller forverret seg?

Spørsmål nr. 4:

Det har kommet inn ca.10 anmeldelser hvert år etter straffelovens § 349a (dvs.forbudet mot diskriminering i næringsvirksomhet!). Tallet er ikke så altfor høyt, men har dere noen formening om dette tallet tilsvarer det reelle antall tilfeller av diskriminering? Hvis tallene ikke samsvarer, hva kan grunnen være til det?

Spørsmål nr. 5:

Noen utesteder har begrunnet diskrimineringen med at:

- a) Visse etniske grupper lager mer bråk
- b) De drikker lite og bruker derved lite penger

Har dere noen kommentar til disse uttalelsene?

Spørsmål nr. 6:

Har du noen forslag til hva som kan gjøres for å få slutt på diskrimineringen i næringsvirksomhet?

Takk for at du tok deg tid til å svare på spørsmålene.

Med vennlig hilsen Martin H. Weber

Vedlegg 2:

Riksadvokaten v/ Harald Strand, statsadvokat
Postboks 8002 Dep
0030 Oslo

Martin Hertzberg Weber
Hegdehaugsveien 5b
0352 Oslo

13.04.2005

Søknad om innsyn i etterforskningsdokumenter som gjelder strl. § 349a for årene 2001-2005

Jeg er juss- student ved universitetet i Oslo og skriver for tiden på en spesialoppgave som handler om straffeloven § 349a (diskriminering i næringsvirksomhet). I oppgaven sammenligner jeg også norsk praksis med dansk og svensk praksis. Oppgavens hovedproblemstilling er å belyse om straffebestemmelsen gir et reelt vern til de som opplever diskriminering i næringsvirksomhet. Førsteamanuensis Ragnhild Hennum ved institutt for offentlig rett er veileder for oppgaven. Så vidt meg bekjent foreligger det kun en rettskraftig domfellelse etter § 349a, en bestemmelse vi har hatt i mer enn 30 år. I tillegg er det ilagt noen forelegg for brudd på §349a. Det er med andre ord svært lite rettspraksis knyttet til § 349a, på tross av at det har vært en del anmeldelser. Ved å studere etterforskningsdokumentene håper jeg å kunne belyse årsakene til at så få anmeldelser ender med strafferettslig reaksjon. Er det beviskravene i strafferetten som fører til at de fleste sakene blir henlagt, er anmeldelsene grunnløse, er det mangler ved etterforskningen, eller er det andre årsaker til den store henleggelsesprosenten. Et utvalg oppnevnt av Riksadvokaten har allerede sett på dette, for årene 1997-2000, jfr. Riksadvokatens publikasjon nr. 4/2002, så det jeg har valgt å ta for meg, er de neste årene 2001-2005. Noe av det interessante da vil være å se om noe har forandret seg siden den gang, spesielt med tanke på at Riksadvokaten i etterkant av denne rapporten fra 2002, har bedt politiet om å prioritere slike saker, jfr. rundskriv av 2003-03-31 og 2004-02-23. Av tidsmessige årsaker har jeg ikke anledning til å se på anmeldelser fra hele landet. Jeg har valgt å konsentrere meg om anmeldelser ved Oslo politidistrikt, og søknaden om innsyn gjelder bare politidokumenter fra Oslo politidistrikt.

Denne søknaden sendes med hjemmel i påtaleinstruksens § 3-5, som gir Riksadvokaten mulighet til å bestemme at underordnet påtalemyndighet kan eller skal gi opplysninger til bruk i forskning. I neste omgang vil søknaden måtte forelegges Rådet for taushetsplikt og forskning til uttalelse, jfr. påtaleinstruksen § 3-5, 2.pkt, noe jeg også har fått opplyst i et brev fra Riksadvokaten. Jeg har for øvrig vært i kontakt med påtaleleder Bjørn Vandvik i påtalegruppen utlending og bevilling ved Oslo politidistrikt, som i utgangspunktet stiller seg positiv til ønsket mitt om innsyn. I følge ham ville det ikke være hensiktsmessig for politiet å anonymisere dette materialet. Alle opplysningene som blir brukt i oppgaven vil bli anonymisert av meg slik at de involverte ikke vil være mulig å gjenkjenne. Jeg påtar meg også taushetsplikt om taushetsbelagte opplysninger som jeg får kjennskap til, jfr. Forvaltningsloven § 13e. For årene 2001-2004 er antall anmeldelser etter strl. § 349a ved Oslo politidistrikt så vidt jeg vet 34, mens det er kommet inn en 3-4 i 2005. Jeg søker altså om innsyn i etterforskningsdokumentene knyttet til disse anmeldelsene. Dersom det er behov for ytterligere dokumentasjon eller informasjon kan jeg kontaktes på mail: m.h.weber@student.jus.uio.no eller på mobil: 90696900.

Med vennlig hilsen
Martin Hertzberg Weber

Ragnhild Hennum- veileder

Vedlegg 3:

RIKSADVOKATEN

GJENPART

Rådet for taushetsplikt og forskning
c/o Institutt for offentlig rett
Postboks 6706
0130 Oslo

REF.:

VÅR REF.:
Ra 05-149 HSt/amo
639.2

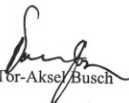
DATO:
22.04.05

FORELEGGELSE AV SØKNAD OM INNSYN I ETTERFORSKINGSDOKUMENTER

Vedlagt oversendes søknad av 13. april 2005 fra juridisk student Martin Hertzberg Weber om innsyn i etterforskningsdokumenter som gjelder anmeldelser for overtredelse av straffeloven § 349a i tidsrommet 2001-2005 i Oslo politidistrikt til bruk for en spesialoppgave.

Søknaden oversendes under henvisning til bestemmelsen i påtaleinstruksen § 3-5 annet ledd annet punktum.

Riksadvokaten anbefaler søknaden.

Tør-Aksel Busch

Harald Strand
statsadvokat

Vedlegg

Gjenpart: Martin Hertzberg Weber, Hegdehaugsveien 5b, 0352 Oslo

Postadresse:
Postboks 8002 Dep
0030 OSLO

Kontoradresse:
Stortorvet 2
0155 OSLO

Telefon:
22 47 78 50

Telefaks:
22 33 31 12

Vedlegg 4:

Oslo Politidistrikt
v/påtaleseksjonen - utlendingsseksjonen
Postboks 8101 Dep
0032 Oslo

30.08.2005

KOPI

Innsyn i etterforskningsdokumenter

Jeg kontakter dere fordi jeg har blitt innvilget innsyn i etterforskningsdokumenter knyttet opp til saker etter strl. §349a, dvs. diskriminering i næringsvirksomhet. Til opplysning er jeg en juss student som skriver en spesialoppgave om dette temaet.

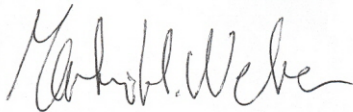
Jeg har vært noe i kontakt med Bjørn Vandvik angående dette, men jeg fikk svar fra ham at han nå jobbet ved Majorstua politistasjon, og at en ny påtaleleder skulle begynne 1.september. Han anbefalte at jeg sendte en skriftlig henvendelse angående utlånet av disse dokumentene. Det viktige for meg er å få vite hvem jeg skal henvende meg til, og når og hvor jeg kan møte opp.

Det hadde selvfølgelig vært fint om noen hos dere har noe kjennskap til slike saker og kan gi meg noen tips.

Videre er det flott om dere kan få til dette raskest mulig, fordi jeg skal levere oppgaven denne høsten. Har vedlagt kopi av innvilgelsen fra Riksadvokaten.

Jeg kan nåes på mail: m.h.weber@student.jus.uio.no eller mobil: 90696900

På forhånd takk, hilsen Martin H. Weber

Vedlegg 5:

RIKSADVOKATEN

Martin Hertzberg Weber
Hegdehaugsveien 5b
0352 Oslo

REF:

VÅR REF:
Ra 05-149 HST/mw
639.2

DATO:
16.06.05

INNSYN I ETTERFORSKINGSDOKUMENTER

Det vises til Deres søknad av 13. april 2005 der De ber om innsyn i etterforskningsdokumenter i straffesaker som gjelder straffeloven § 349a for årene 2001-2005 ved Oslo politidistrikt til bruk for en spesialoppgave i juss. Riksadvokaten har forelagt søknaden for Rådet for taushetsplikt og forskning, jf. påtaleinstruksen § 3-5 annet ledd annet punktum.

I brev av 2. juni 2005 til riksadvokaten har Rådet gitt følgende uttalelse:

"Rådet samtykker i at det gis dispensasjon fra taushetsplikt for etterforskningsdokumentene i 34 saker. Det er en betingelse for samtykket at innsamling, oppbevaring og bruk av taushetsbelagte opplysninger foregår på en faglig forsvarlig måte, samt at alle personidentifiserende opplysninger anonymiseres ved eventuelle publikasjoner."

Riksadvokaten beslutter etter dette at underordnet påtalemyndighet – her ved Oslo politidistrikt – kan gi Dem opplysninger fra de etterforskningsdokumenter søknaden gjelder i overensstemmelse med uttalelsen fra Rådet for taushetsplikt og forskning. Den praktiske fremgangsmåte – gjennomsyn, kopier eller utlån – overlates til politiet å avgjøre.

Dette brevet kan De benytte ved henvendelse til Oslo politidistrikt.

En minner om de vilkår som er satt av Rådet for taushetsplikt og forskning og bestemmelsen i forvaltningsloven § 13 c annet og tredje ledd.

Lykke til med oppgaven !

Med hilsen

Tor-Aksel Busch

Harald Strand
statsadvokat

Postadresse:
Postboks 8002 Dep
0030 OSLO

Kontoradresse:
Stortorvet 2
0155 OSLO

Telefon:
22 47 78 50

Telefaks:
22 33 31 12